

İDDİANAMENİN İADESİ İLE İLGİLİ SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

*Problems and Solution Recommendations on Return of Indictment
and Initiation of Public Prosecution*

Ramazan ARITÜRK*

Öz

Soruşturma evresinde delillerin yeterli seviyede toplanmaması ve iddianamede bulunması gerekli unsurlara yer verilmemesi gibi nedenlerle soruşturmanın tamamlanamaması veya etkin soruşturma yapılamaması kovuşturma evresinin uzamasına, adaletin geç tesis edilmesine ve sonuç olarak kişinin lekelenme hakkının ihlaline yol açmaktadır. Bu konulardaki rahatsızlıkları gidermek amacıyla kanun koyucu 5271 sayılı Ceza Muhakemeleri Kanunu ile birlikte iddianamenin iadesi kurumunu ceza muhakemesine kazandırmıştır. Bu çalışmada, iddianamenin iadesi kurumunun karşılaştırmalı hukukla birlikte niteliği ve uygulamadaki karşılığı, eksikleri ile birlikte değerlendirilecek ve bu eksikliklerin giderilmesinden sonra söz konusu kurumun bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması konusunda ne kadar önemli olduğu önerilerimiz doğrultusunda ortaya koyulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İddianamenin iadesi, kovuşturma, soruşturma, lekelenme hakkı

Abstract

Completion of the investigation due to reasons such as insufficient collection of evidence during the investigation phase and not including the elements required to be included in the indictment lead to an inability to conduct an effective investigation, prolongation of the prosecution phase, delay in the establishment of justice and, consequently, a violation of the person's right not to be tainted. In order to eliminate the discomforts in these matters, the legislator brought the institution of return of indictment to the criminal procedure with the Criminal Procedure Law No. 5271. In this study, the institution of the return of the indictment will be evaluated together with its shortcomings in the light of the comparative law, its nature and its provision in practice, and after these deficiencies are eliminated, the importance of the institution in question in terms of protecting the rights and freedoms of individuals will be revealed in line with our suggestions.

Key Words: Return of indictment, right to prosecution, investigation, right not to be tainted

> Bu makale Etik Kurul İznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee Permission.

> Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 28.09.2021

> Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 02.03.2022

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, ramazanariturk@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0898-2128>

GİRİŞ

Anayasasında hukuk devleti ilkesine yer veren ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin tarafı olan Türkiye Cumhuriyeti birey haklarını negatif ve pozitif şekilde korumakla mükelleftir. Hukuk kurallarının bireylerin haklarını korumada eksik kaldığı yerlerde kanun koyucu tarafından gerekli yeniliklerin gerçekleştirilmesi yasama iradesinin sorumluluğu altındadır. Bu doğrultuda 2004 yılında Avrupa Birliği ile uyum süreci neticesinde mevzuatın yenilenmesi yerine yeni kanun ihdasına ihtiyaç duyulmuş ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) kabul edilmiştir.

İddianamenin iadesi ceza muhakemesine yeni girmiş bir kurum olmakla birlikte aslında 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun (CMUK) yürürlükte olduğu dönemde sorgu hâkimine ait denetimin, sorgu hakimliğinin kaldırılmasıyla ortaya çıkan boşluğunu dolduran bir müessesedir. Zira sorgu hâkimliği müessesesinin kaldırılması mahkemelere sunulan iddianamelerin fazlalığı sebebiyle kişilerin lekelenmeme haklarının zedelenmesine yol açmış ve yargılama sürecini yavaşlatarak duruşmanın tek celsede bitirilmesini imkânsız hale getirmiştir. Uygulamada karşılaşılan bu sorunlar iddianamenin iadesi kurumunu ihtiyaç haline getirmiştir.

Çalışmada iddianamenin iadesi kurumu incelenecek, Türk ve mehz hukuktaki muhakeme alanındaki yeri belirlenecek ve hukuki niteliği ortaya konacaktır. Kurumun işleyişinin daha iyi anlaşılması için muhakemenin özellikle soruşturma, kamu davasının açılması ve doktrinde bazı yazarlar tarafından ara muhakeme olarak görülen iddianamenin değerlendirilmesi aşamaları ayrıca incelenecektir. Sonuç kısmında ise kurumun işlerliği sorgulanacak, eleştiriler ve sorunlar ortaya konup çözüm önerileri getirilecektir.

1. CEZA MUHAKEMESİ, KAMU DAVASI VE İLKELER

1.1. Ceza Muhakemesi

Kanun koyucunun suç siyasetine göre bireylerin haklarını ihlal edecek veya toplum düzenini bozacak düzeydeki suç teşkil eden fiiller meydana geldikten sonra failinin bulunması ve adil bir şekilde yargılanması, maddi gerçeğin ortaya çıkartılması sonrası hak ettiği cezanın verilmesi için yapılan faaliyetin tamamı ceza muhakemesini oluşturur¹. Ceza muhakemesinin esas amacı şüphe duyulmayacak şekilde maddi gerçeğe ulaşmaktır. Suç teşkil eden maddi gerçeğin ortaya çıkarılması ve suçlulara yaptırım uygulanması devletin temel bir görevi olsa da tek görevinin bu olduğu söylenemez. Modern hukuk devletlerinin aynı zamanda insanların temel hak ve özgürlüklerini tanıyıp güvence altına alma ve temel hukuk ilkelerine bağlı kalmak gibi zorunlulukları

¹ Yenisey, Feridun; Nuhoglu, Ayşe, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 8. bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2020, s.77.

da bulunmaktadır. Bu sebeple ceza muhakemesinde esas amaç olan maddi gerçeğin ortaya çıkarılması faaliyeti, insan onuruna dayanan temel hak ve özgürlükler ve hukuk devleti ilkesi ile sınırlanmaktadır.

1.1.1. Kamusalılık ilkesi

Suç olarak kabul edilen eylemlerin araştırılması ve işleyenlerin cezalandırılması toplum düzeninin geleceği açısından bir zorunluluktur. Tarihi seyir incelendiğinde ilk dönemlerde suça ilişkin soruşturma ve yaptırımın şahsi intikam amacına yönelik olduğu görülmektedir. Ancak merkezi otoritelerin oluşması ve güçlenmesi ile birlikte toplumun suçtan korunması ve suçun önlenmesi bireysel etkisinden daha fazla toplumun düzenine zarar verdiği düşüncesine evrilmiştir. Bu nedenle kamu düzeninin koruyucusu olan devletin suçu kovuşturması devletin hem sorumluluğu hem de hakkı kabul edilmiştir². Ceza muhakemesinin temel ilkesi olan kamusalılık ilkesi bu şekilde ortaya konmuştur. Kamusalılık ilkesinin sınırlarını şikâyet, talep, izin ve yazılı başvuru şartına bağlı suçlar oluşturmaktadır³. Şikâyet örnek olarak ele alınırsa, soruşturması ve kovuşturulması şikâyete bağlı suçlarda suçtan zarar gören soruşturma veya kovuşturma talep etmedikçe kovuşturma yapılamaz.

1.1.2. Davasız Muhakeme Olmaz İlkesi

İddia ile muhakeme makamının ayrı olarak görev paylaşımı içinde muhakeme sürecini yönetmesine dayanan muhakeme sùjeleri ilişkisi “iş birliği sistemi” olarak adlandırılmakta olup tarihsel süreç incelendiğinde farklı dönemlerde sùjeler açısından 3 farklı sistem uygulandığı görülmektedir. İlk sistem itham sistemi olup bu sistemde suçlunun cezalandırılması için başka bir kimse tarafından itham edilmesi gerekir. Hâkimin harekete geçmesi ithama bağlanmıştır⁴. Ortaçağ’da ise merkezi otoritelerin güçlenmesi ve iradesinin mutlaklığı sonucunda tahkik sistemi ortaya çıkmıştır. Bu sistemde hâkim muhakemenin tamamına hâkim olup iddiayı da yargılamayı da kendisi üstlenmektedir. Son olarak iki sistemin birleşmesiyle oluşan iş birliği sisteminde ise hâkim iddia önüne getirilmedikçe davayla ilgilenememekte ancak itham hakkı bireylerle birlikte devlete tanınmaktadır. Sonuç olarak hâkim tarafından muhakeme yapılabilmesi için davanın önüne getirilmiş olması yani “davasız muhakeme olmaz” ilkesi günümüz ceza muhakemesinin ilkelerinden biri olarak

² Artuk, Mehmet E.; Yenidünya, Ahmet C., “Batı ve Türk Hukuklarında Savcılığın Dünü ve Bugünü Üzerine Bir İnceleme”, *İstanbul Barosu Dergisi*, C. 76, S. 1, Mart 2002, s.3.

³ Ünver, Yener; Hakeri, Hakan; *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 14. bs., Ankara, Adalet Yayınevi, 2018, s.93.

⁴ Keyman, Selahattin, *Ceza Muhakemesinde Savcılık*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1970, s.53; Aydın, Murat, “İddianamenin Unsurları ve İadesi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 1, 2006, s.369.

kabul edilmiştir. Mahkeme, itham makamı olan savcı tarafından hazırlanmış (CMK 170) iddianamenin kabulü (CMK 175) ile başlayan kovuşturma içerisinde sadece iddianamede gösterilen eylem ve bu eylemin faili olarak gösterilen kişi hakkında yargılama yapabilmektedir (CMK 225).

1.2. Kamu Davası

Cezai bir uyuşmazlığın çözülmek üzere iddia makamı tarafından yargılama makamının önüne getirilmesine ceza davası denir. Ceza davasını açma hakkının bireylere tanınması halinde şahsi dava, devletin yetkili organlarına bağlanması halinde ise kamu davası söz konusudur⁵. 5271 sayılı CMK’da ceza iddiası hakkı sadece savcıya tanınmış olduğundan ceza iddiası suç fiilinin gerçekleşme anından itibaren doğmakla birlikte yargılama makamı ancak bu iddianın önüne getirilmesi ile harekete geçmektedir.

1.2.1. Kamu Davasının Mecburiliği İlkesi

Kamu davasının açılmasında mecburilik ve takdirilik olmak üzere iki farklı sistem bulunmaktadır. Mecburilik ilkesine göre suçun soruşturulması ve yapılan araştırmalar sonucunda suç niteliğine sahip bir fiilinin belli bir fail tarafından gerçekleştiği hususunda yeterli şüphenin oluşması halinde kamu davasının açılması zorunludur. Takdirilik sisteminde ise yukarıda belirtilen koşulların varlığı halinde kamu davasının açmaya yetkili makamının ayrıca kamu davasının açılması hususunda takdirinin bulunması gerekir. Hukukumuzda mecburilik sistemi kabul edilmiş olmakla birlikte bazı durumlarda takdirilik ilkesine de yer verilmiştir⁶. CMK 170/2’ ye göre soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa Cumhuriyet savcısı bir iddianame düzenler. Bu maddenin savcıya koşulların oluşması halinde iddianameyi düzenlemesini açıkça zorunlu tutmaktadır. Yine ilkenin mefhumu muhalifinden yeterli şüpheye ulaşamaması halinde savcının kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar vermesi gerekmektedir. Mecburiyet ilkesi araştırma, kamu davasını açma ve kamu davasını yürütmek mecburiyetini de içinde barındırır⁷.

Bu ilkenin istisnası olarak savcının, maslahata uygunluk ilkesi ışığında CMK 171’de yer alan hallerde yeterli şüphenin varlığına rağmen kovuşturmayaya yer olmadığı kararı vermesi mümkündür. Burada savcının iddianame düzenlemede

⁵ Keyman, Selahattin, *Ceza Muhakemesinde Savcılık*, s.89 vd.; Aydın, Murat, “İddianamenin Unsurları ve İadesi” s.371.

⁶ Centel, Nur; Zafer, Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 19. bs., İstanbul, Beta Basım Yayım, Ekim 2020, s.495.

⁷ Öztürk, Bahri; Erdem, Mustafa R., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 14. bs. Ankara, Seçkin Yayıncılık, Ekim 2020, s.151-152.

takdir yetkisine sahip olup olmadığı tartışmalı⁸ olup baskın görüş takdir yetkisinin varlığı yönündedir. Takdir yetkisi, etkin pişmanlık sebeplerinin sadece cezaı kaldıran hallerini kapsamaktadır.

İkincisi ise uzlaştırma ve ön ödeme kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere üst sınırı üç yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı yeterli şüphenin varlığına rağmen kamu davasının açılmasının beş yıl süre ile ertelenmesi halidir. Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilmesi için şüphelinin daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezası ile mahkûm olmamış bulunması, yapılan soruşturmanın kamu davası açılmasının ertelenmesi halinde şüphelinin suç işlemekten çekineceği kanaatini vermesi, kamu davası açılmasının ertelenmesinin şüpheli ve toplum açısından kamu davası açılmasından daha yararlı olması ve suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı ve Cumhuriyet savcısı tarafından tespit edilen zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi koşullarının birlikte gerçekleşmesi gerekir. Belirtmek gerekir ki tüm koşulların gerçekleşmesi halinde savcı erteleme yönünde takdir hakkını kullanabilecektir.

1.2.2. Soruşturma ve Kamu Davasının Açılması

Kamu davasının açılmasına kadar muhakemenin merkezinde savcı olup savcı iddia görevini yerine getirmek, dolayısıyla suç şüphesini araştırmakla yükümlüdür. Soruşturma, bir suç işlendiğine ilişkin başlangıç şüphesinin savcı tarafından öğrenilmesi halinde şüphenin giderilmesi adına savcının yürüttüğü araştırma faaliyetidir. Bu yetkiyle paralel olarak kamu davasını açma görevi de Cumhuriyet savcısına verilmiştir (170/1).

Mevcut şüphenin tamamen giderilmesi ceza muhakemesinin bütününe yayılan bir amaç olup savcının merkezinde olduğu bölüm olan soruşturma evresi Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) ikinci maddesinin e bendine göre “*Kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi*” kapsamaktadır. Basit şüphe ile başlayan bu araştırma faaliyetleri neticesinde artık suç şüphesinin yeterli seviyeye ulaştığını takdir eden savcı iddianame düzenleyecektir (CMK 170/2). Başlangıç şüphesinden bahsedebilmek için kriminalistik biliminin ortaya koyduğu tecrübe kurallarına göre kovuşturulabilir nitelikte olan bir suç fiilinin mevcut bulunduğu ihtimalinin ortaya konması gerekir⁹. Basit şüphe dahi oluşturmayan bir eylemin, ihbar ve şikâyet konusu oluşturması halinde suç oluşturmadığının herhangi bir araştırma yapılmasını gerektirmeksizin açıkça anlaşılması veya ihbar ve şikâyetin soyut ve genel nitelikte olması durumunda

⁸ Takdir yetkisinin bulunmadığına ilişkin bkz. Feyzioğlu, Metin, “Ceza Muhakemesi Kanununa Göre İddianamenin Hazırlanmasına ve Kabulüne İlişkin Bazı Düşünceler”, *Ceza Hukuku Dergisi*, Y.1, S. 1, Ekim 2006, s.34.

⁹ Yenisey, Feridun; Nuhoğlu, Ayşe, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s.83.

soruşturma yapılmasına yer olmadığına karar verilir (CMK 158/6). Cumhuriyet savcısı, soruşturma evresi sonunda kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma olanağının bulunmaması hâllerinde kovuşturmayaya yer olmadığına karar verir (CMK 172/1). Kovuşturma olanağının bulunmamasına şüphelinin ölümü, af, zamanaşımı, uzlaşma ve ön ödemenin gerçekleşmiş olması örnekleri verilebilir.

2. 1412 SAYILI CEZA MUHADEMELERİ USULÜ KANUNU'NDA İDDİANAMENİN İADESİ

4.4.1929 tarihli 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda 1985 yılında yapılan değişikliklerden önce ceza muhakemesi ön soruşturma (soruşturma) ve son soruşturma (kovuşturma) olmak üzere iki aşamadan oluşmakta, ön soruşturma evresi ise hazırlık ve ilk soruşturma şeklinde ayrıca ikiye ayrılmaktaydı. Suçun önemine, dağınlığına, hâkim tarafından soruşturma yapılmasının gerekli olmasına göre savcı iddianame hazırlar (dava açan belge) ya da ilk soruşturma yapılması için bir "talepname" düzenlerdi (dava talep eden belge). Ağır ceza işlerinde ise şüpheli tarafından haklı sebeplerle ilk tahkikat talebi öne sürülmesi hali mecburi tahkikat işlemlerindendi (CMUK 171). Sorgu hâkimi, talepten reddine veya ilk tahkikatın açılmasına karar vermeden önce şüpheliyi isterse dinlerdi. Ancak şüpheli dinlenmemiş ise ilk tahkikat açma kararına itiraz edebilirdi. Sorgu hâkimi savcıdan tekrar mütalâa istemek zorunda değildi zira savcının talepten reddi ayrıca mütalâa niteliğindedir¹⁰. Sorgu hâkimi talepten reddi görev veya yetkisizlik (salâhiyetsizlik), kamu davasının kabule şayan olmaması veya işin ilk soruşturmayaya tâbi cinsten olmaması yahut fiilin cezayı müstelzim olmaması hallerinde reddedebilirdi (CMUK 173)⁵.

Salâhiyetsizlik hali dar manada olmayıp yer, madde ve şahıs itibariyle yetki aranmaktaydı. Kamu davasının kabule şayan olmamasından kasıt usûli engellerle sınırlıdır. Bu hallere, düşme sebebinin bulunması, şikâyet, izin veya talep gibi hallerin bulunması örnek gösterilebilir. İşin ilk soruşturmayaya tâbi olmaması ise sulh mahkemesine giren işler örnek verilebilir. Fiilin cezayı müstelzim olmaması ise fiilin suç teşkil etmesine rağmen failin cezalandırılmaması (cezayı ortadan kaldıran sebepler) veya fiilin suç teşkil etmemesi hallerini kapsamaktaydı¹¹.

Sanığın, ilk soruşturmanın açılmasına dair sorgu hâkiminin kararına karşı itiraz hakkı (CMUK 174), savcının ise talepten reddine karşı acele itiraz yoluna müracaat etme hakkı vardı (CMUK 176). İlk soruşturma talebine karşılık sorgu hâkimi talepten reddi kararı verir veya ilk tahkikatın açılması kararı ile hazırlık soruşturması tamamlanır ve ilk soruşturma başlatılırdı. Bu aşamada

¹⁰ Kunter, Nurullah, "Sorgu Yargıcının Verebileceği Asli Kararlar", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1960, s. 924.

¹¹ Kunter, Nurullah, "Sorgu Yargıcının Verebileceği Asli Kararlar", s. 928 vd.

sanık hakkında son soruşturma için yeterli delil toplanmış ve muhafaza altına alınmış ise sorgu hâkimi ilk soruşturma dosyasını iddiasını bildirmek üzere Cumhuriyet savcısına gönderirdi (CMUK 189). Son soruşturma açılmasına elverişli delillerin toplanmış olması halinde sorgu hâkimi, savcı tarafından düzenlenen iddianameyi (davayı yürüten iddianame) sanığa tebliğ ederek son soruşturmaya geçmeden önce sanığın itirazlarını bildirmesini isterdi. Sanık bazı delillerin toplanmasını isteyebilir, son tahkikatın yapılmasına muhalefet edebilirdi (CMUK 194/1). Sorgu hâkimi re'sen soruşturmanın genişletilmesine veya ilk tahkikat yapılmamış ise ilk tahkikat yapılmasına karar verebilirdi (CMUK 195/1) Bu aşamada sorgu hâkimi tarafından tekemmül eden dosya incelenerek son soruşturma için yeterli sebebin varlığı araştırılır ve kamu davasının düşmesine, durmasına veya son soruşturmanın açılmasına karar verilir. Son tahkikatın açılması kararı verilebilmesi için ilk tahkikat sonunda sanığın “cezayı mucip bir suç işlediği zannını verecek kâfi sebepler” bulunması şartı aranmaktaydı (CMUK 196). Son soruşturmanın açılmasına dair karara karşı, sanık tarafından itiraz edilemez iken (CMUK 203/1), son soruşturmanın açılmaması, kamu davasının düşmesi, soruşturmanın geçici olarak durması veya davanın iddianamede gösterilenden daha alt görevli bir mahkemede açılması kararlarına karşı Cumhuriyet savcısı itiraz edebilirdi (CMUK 203/2)¹². Gerekli şartların bulunmaması halinde ise muhakemenin men'i kararının verilir (CMUK 197). İlgili karara savcının itiraz hakkı bulunmaktaydı. Muhakemenin men'i kararının kesinleşmesi halinde yeni delil ve yeni vakıalar olmadıkça dava yeniden açılmaz veya görülemezdi (CMUK 204).

1412 sayılı Kanun'da yukarıda anlatılan şekliyle sanığa isnat edilmiş suçlamalara karşılık hem sanığın müdahalesine hem de mahkemenin tetkikine imkân sağlanmış idi. Ayrıca doktrinde bazı yazarlar, sorgu hâkimi suçun mevcudiyetini ve eldeki dosyanın yeterliliğini takdir edeceğinden eldeki delillere ilişkin de takdir yetkisi bulunduğunu savunmaktadır. Ancak bu delil incelemesi mahkûmiyet için değil, son tahkikat açmaya yeterlilik kapsamında sınırlıdır¹³. 1985 yılında yapılan değişikliklerle birlikte sorgu hâkiminin dâhil olduğu ilk soruşturma aşaması kaldırılmış ve muhakeme, hazırlık soruşturması ve son soruşturma temelinde düzenlenmiştir. Zira esas soruşturmaya yardımcı olması adına sonradan ihtiyaç olarak gelişen hazırlık soruşturması genişlemiş ve hazırlık soruşturması ile ilk soruşturmaya ihtiyaç

¹² Baykal, Mine G., “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Kamu Davasının Açılması, İddianamenin Unsurları ve İadesi”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2010, s.9-12.

¹³ Yazar, Adalet Bakanlığı'nın konuyla ilgili vermiş olduğu bir mütâlâada (28/5/1938, n..67) sorgu hâkiminin maddi ve müsbet delilleri takdir etmeyerek işi mahkemeye sevk etmesi gerektiğini ifade etmiştir. (Kenter, Nurullah, “Sorgu Yargıcının Verebileceği Asli Kararlar”, s. 944 dipn.).

duyulmaksızın filtre yapılması mümkün hale gelmiştir. Savcının iyi yapılmış bir hazırlık soruşturması sonucunda yeterli bir hukuk bilgisiyle hukuki güvenirliliğe sahip bir karar vermesi pekâlâ mümkündür. Sonuç olarak, Adalet Komisyonu Raporu'nda belirtildiği üzere “*ilk soruşturma bir ihtiyaç olmaktan çıkmış bulunduğundan ilk soruşturmanın kaldırılması, muhakemenin daha basit bir şekil alması zorunluluk olarak kendini göstermiştir.*”¹⁴. Bu sebeple mehzaz hukuk ve diğer ülkelerde yapılan değişiklikler takip edilerek muhakeme sisteminin hızlandırmak adına ilk soruşturma aşaması kaldırılmış, sorgu hâkiminin kamu davasının açılmasına ilişkin yetkisi savcılara devredilmiştir¹⁵. Artık savcı tarafından yeterli delilin varlığının takdiri halinde hazırlanan iddianame ile kamu davası açılabilirdi.

5271 sayılı CMK'da ise ilk soruşturmanın yerini soruşturma, son soruşturmanın yerini ise kovuşturma kavramı almış olup iddianamenin iadesi kurumuyla birlikte, savcı tarafından hazırlanan iddianamelerle kamu davasının açılmasının önüne geçilmiş ve iddianamenin esasını muhakeme edecek mahkeme tarafından incelenmesi öngörülmüştür. Mahkeme bu inceleme sonucunda iddianameyi kabul ederek kovuşturma aşamasına geçecek veya iddianameyi iade edecektir. Ancak kurum sanığın katılımı, soruşturmanın genişletilmesi gibi unsurları öngörmediğinden sorgu hâkimliğinden uzak, belli sebeplerle sınırlıdır. Mehzaz hukukta ise ilk soruşturma aşamasının kaldırılmasının ardından ara soruşturma evresi düzenlenmiştir. Bu düzenleme, güncel CMK ile paralel olarak esas mahkemesinin iddianame üzerindeki denetimini barındırırken, farklı olarak sanığa son soruşturma açılması kararına itiraz etme ve delil toplanması talebinde bulunma hakkı sunmaktadır. Mahkemenin delil toplanması kararını re'sen genişletme hakkı da bulunmaktadır. Mahkemeye yeterli şüphenin denetimi ve sonucunda soruşturmanın açılmaması kararı verebilme yetkisi tanınmıştır. Mehzaz hukuk sisteminin ilk soruşturmayı “kaldırırken” kurumun yetkilerinin bir kısmını “devrettiği” anlaşılmakta, kurumun amacı olan muhakemenin kısılması sağlanırken kurumun getirilerinden en fazla şekilde yararlanabilmek adına, muhakeme ilkeleriyle tam uyuşmama pahasına bir çözüm getirilmiştir. Söz konusu kurumlara ilerleyen bölümlerde ayrıca değinilecektir.

3. İDDİANAME

Cumhuriyet savcısı soruşturma aşamasında elde edilen deliller neticesinde yeterli şüphenin tespitini takdir etmekte serbest iken bu tespitin sonucunda

¹⁴ TBMM, “1412 Sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu”, 1/676, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c016/tbmm17016101ss0312.pdf> (E.T. 14.05.2021).

¹⁵ “1412 Sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu”, Madde 30, s.4.

yeterli şüpheye kanaat getirdiğinde kamu davasının mecburiliği ilkesi gereğince iddianame düzenlemek zorundadır. İddianame, Cumhuriyet savcısının yürüttüğü soruşturma faaliyeti sonucunda topladığı delillerden suçun işlendiği hususunda yeterli şüphenin varlığını takdir etmesi halinde kamu davasının açılması için düzenlediği belgedir. İddianamenin düzenlenebilmesi için (CMK 170/2) suç teşkil edebilecek fiilin suçun kanuni unsurlarını taşıması ve suçun işlendiğine dair yeterli şüphenin varlığı aranmaktadır. Düzenlenecek iddianamenin unsurları ise CMK 170/3 (şekli unsurlar) ve CMK 170/4-5-6 (esaslı unsurlar) maddelerinde düzenlenmiştir.

3.1. Yeterli Şüphe

İddianamenin düzenlenebilmesi için savcı, araştırılan olayda suç fiilinin belli bir fail tarafından gerçekleştirilmiş olduğuna dair yeterli şüpheyi takdir etmesi gerekir. Şüphe kavramı ceza muhakemesinde sıklıkla değinilen bir kavramdır. Soruşturmaya basit şüpheyle başlanır ve yeterli şüpheye ulaşılması halinde iddianame düzenlenir.

Yeterli şüphe doktrinde, yargılama dosyasındaki delillerle şüpheli/sanığın mahkûm olma ihtimalinin beraat etme ihtimalinden daha yüksek olması olarak açıklanmıştır¹⁶. Yeterli şüphenin belirlenmesinde soruşturma esnasında toplanan delillerle ilişki kurulması beklenmekle birlikte araştırma sonucunda şüphenin varlığının takdiri savcıya yüklenmiştir. Yeterli şüphe, suçun işlendiği konusunun mahkemece tartışılabilmesi ve sonucunda mahkûmiyet hükmünün verilmesi ihtimali olması halinde mevcuttur.

Yeterli şüpheye ulaşılmasında değerlendirme şüphesiz toplanmış deliller üzerinden yapılacaktır. Savcı değerlendirmesini toplanan delillere dayandırmalıdır. Hukuka aykırı elde edilmiş bulgular delil olarak kullanılamaz. Ancak delil dosyaya girmiş ise çıkarılması da mümkün olmadığından savcının delilin hukuka aykırı olduğunu mutlaka belirtmesi ve değerlendirme kapsamının dışında bırakması gerekir¹⁷.

3.2. Kanuni Şartlar

İddianame düzenlenebilmesi için ortada bir suç olması gerekir. Suç; ceza normunun unsurlarını belirlediği haksızlık içeriğine sahip ve hukuka aykırı bir fiilin kast veya taksirle işlenmesidir. Diğer bir ifade ile ceza normunun yasakladığı, tipe uygun, kasten veya taksirle gerçekleştirilen hukuka aykırı

¹⁶ Centel, Nur; Zafer, Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 83; Öztürk, Bahri; Erdem, Mustafa R., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, s.485.

¹⁷ Centel, Nur; Zafer, Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 664; Hukuka aykırı delillerin dosyadan çıkarılması gerektiğini savunan görüş için bkz. Yenisey, Feridun; Nuhoğlu, Ayşe, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 558-559.

haksız bir harekettir¹⁸. Soruşturma sonucunda suçun kanunda tanımlanan unsurlarının somut olayda gerçekleştiğinin tespit edilmesi gereklidir. Türk Ceza Kanunu'nun ikinci maddesinde düzenlenmiş olan suçta ve cezada kanunilik ilkesi gereğince kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez. Bizim de kabul ettiğimiz görüşe göre suçun unsurları tipiklik, maddi ve manevi unsurlar ve hukuka aykırılık olmakla¹⁹ birlikte doktrinde farklı sınıflandırmalar da yapılmaktadır²⁰. Uygulamada ise suçun unsurlarının savcı tarafından takdiri ne yazık ki etkisiz kalmaktadır. Savcılar bu konulardaki yetkilerini mahkemenin takdirine bırakmakta ve doğrudan iddianame düzenlemeyi tercih etmektedirler.

Kural olarak suç işlendiği haberinin yetkili makamlara ulaşması ile birlikte harekete geçilmekte ise de soruşturma ve kovuşturmanın başlaması veya yürütülmesi bazı şartlara bağlanmış olabilir. Bu şartlar muhakeme şartlarıdır²¹. Muhakeme şartların olmadan suç hakkında muhakeme yapılamayacağından muhakeme şartlarının varlığı iddianamenin kanuni unsurlarından biridir.

Muhakeme şartlarının soruşturma evresinde gerçekleşme veya muhakeme engelinin ortadan kalkma ihtimali yok ise kovuşturmayaya yer olmadığına karar verilmelidir. İhtimal mevcut ise soruşturma süreci ilerletilirse iddianamenin değerlendirilmesi sürecinde mahkeme, muhakeme engeli sebebiyle iddianameyi iade edilebilecektir. İade sonucunda ya şartın oluşması beklenecek ya da kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilecektir.

3.3. İddianamenin İçeriği

3.3.1. Şekli unsurlar

CMK 170/3, iddianamenin şekli unsurlarını belirlemektedir. Görevli ve yetkili mahkemeye hitaben düzenlenen iddianamede;

a) Şüphelinin kimliği,

CMK 225/1 maddesinde yer verildiği üzere mahkeme hükmünü ancak iddianamede gösterilen suçla ilişkin fiil ve fail hakkında verebilir. Bu nedenle

¹⁸ Artuk, Mehmet E.; Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 15. bs., Ankara, Adalet Yayınevi, 2021, s.261-263

¹⁹ Artuk, Mehmet E.; Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 15. bs., Ankara, Adalet Yayınevi, 2021, s.152-153.

²⁰ Kunter, Nurullah, *Suçun Kanuni Unsurları Nazariyesi*, İsmail Akgün Matbaası, 1949, s.38; Tipiklik, hukuka aykırılık ve cezalandırılabilme şeklinde bir sınıflandırma için bkz. Dönmezer, Sulhi; Erman, Sahir, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Cilt I*, 14. bs, Der Yayınları, 2016, s.277; Kanuni unsur, maddi unsur, hukuka aykırılık ve kusur şeklinde bir sınıflandırma için bkz. Özgeçen, İzzet, *Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi*, 1. bs, Ankara, Seçkin Yayıncılık, Kasım 2005, s.202; Maddi unsur, manevi unsur ve hukuka aykırılık şeklinde bir sınıflandırma için bkz. Aydın, Murat, "İddianamenin Unsurları ve İadesi", s.371.

²¹ Centel, Nur; Zafer, Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s.552.

failin kimliği hususunda tereddüt bulunmaması gerekir. Şüphelinin sadece kendi beyanına dayanan kimlik bilgileri yeterli değildir²².

b) Müdafî,

İddianamede şüphelinin ve varsa müdafisinin ayrıca gösterilmesi gerekir. CMK'nın ikinci maddesine göre müdafî şüpheli veya sanığın ceza muhakemesinde savunmasını yapan avukatı ifade etmektedir. Tebligat Kanunu'na göre vekili vasıtasıyla takip edilen işlerde tebligat vekile yapılacağından müdafinin gösterilmesi gerekir. Ayrıca zorunlu müdafilik gerektiren kovuşturmalarda mahkemenin, sanığın müdafisinin olup olmadığını kontrol etmesi için de müdafinin gösterilmesi gerekir.

c) Maktul, mağdur veya suçtan zarar görenin kimliği,

Suçun mağdurunun kimliğinin tespiti, zararın giderilmesi ve etkin pişmanlık açısından önem taşımaktadır. Suçtan zarar gören kişilerin ise duruşmaya katılabilmeleri ve kendilerine tanınan haklardan faydalanabilmeleri için iddianamede kimlik bilgilerinin yer alması gerekmektedir.

d) Mağdurun veya suçtan zarar görenin vekili veya kanunî temsilcisi,

Tebligat ve hakların kullanımına ilişkin belirtilen hususlar da mağdur ve suçtan zarar görenin vekili veya kanuni temsilcisinin iddianamede gösterilmesini önemli kılmaktadır.

e) Açıklanmasında sakınca bulunmaması halinde ihbarda bulunan kişinin kimliği,

İhbar eden kişinin kimliğinin iddianamede yer alması şüphelinin hakkındaki suçlamayı öğrenmesi hakkı ve aradaki husumetin varlığının tespiti açısından önem taşımaktadır. Ancak bazı hallerde ihbarcının kimliğinin gösterilmesinin ihbarcı açısından tehlikeli olması ihtimali de bulunmaktadır. Bu hallerde ihbarcının kimliği gizli tutulabilir.

f) Şikâyette bulunan kişinin kimliği,

Şikâyet, TCK 73 ve CMK 158 maddelerinde düzenlenen ve suç teşkil eden bir fiil dolayısıyla soruşturma ve kovuşturma yapılması yönündeki bir irade açıklamasıdır²³. Şikâyet hakkının ilgilisi tarafından kullanımının denetimi için şikâyetçinin kimliğinin iddianamede gösterilmesi gerekir.

g) Şikâyetin yapıldığı tarih,

Şikâyet, TCK 73 kapsamında altı aylık hak düşürücü süreye tabidir. Bu sebeple şikâyet tarihinin iddianamede gösterilmesi önemlidir.

h) Yüklenen suç ve uygulanması gereken kanun maddeleri,

Şüphelinin kendisini savunabilmesi için karşı karşıya olduğu suçlama

²² Ünver, Yener; Hakeri, Hakan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 520.

²³ Özgenç, İzzet, *Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi*, s.517.

hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Bu nedenle mahkeme savcı tarafından isnat edilen suçlama ile bağlı olmasa da suçun iddianamede belirtilmesi gerekir. Aynı nedenle mahkeme farklı bir suç fiilinin gerçekleştiği kanaatindeyse CMK 226 uyarınca sanığa ek savunma hakkı tanınmaktadır.

i) Yüklenen suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi,

Suçun işlendiği yer yetki kuralları gereği önemlidir. Muhakeme yetkisi, suçun işlendiği yer mahkemesindedir. Suç tarihi ise zamanaşımı, yaş küçüklüğü gibi hususlar açısından önem taşımaktadır. Zaman tespiti ise kimi suçlar için maddi unsurun oluşmasında önem kazanmaktadır. Örneğin, hırsızlık suçunun gece vakti işlenmesi nitelikli hal oluşturur.

j) Suçun delilleri,

Cumhuriyet savcısının yeterli şüphe oluşumunu sağlayan ve elde edilen deliller üzerinden iddianamenin yazımını gerçekleştirecektir. Mahkemenin bu husustaki denetimi ve şüphelinin savunması deliller üzerinden yapılacaktır.

k) Şüphelinin tutuklu olup olmadığı; tutuklanmış ise, gözaltına alma ve tutuklama tarihleri ile bunların süreleri iddianamede gösterilir.

Sanığın mahkûmiyeti halinde tutuklu ve gözaltında geçirdiği süreden mahsup gerçekleştirilecektir (TCK 63). Ayrıca sanığın mahkûm olmaması halinde tazminat istemi (CMK 141) mümkün olduğundan sürelerin iddianamede gösterilmesi önemlidir.

3.3.2. Esasa ilişkin unsurlar

CMK 170/4 uyarınca iddianamede suçu oluşturan olayların delillerle ilişkilendirilmesi gerekir. Cumhuriyet savcısının sadece olayları anlatması ve delilleri ortaya çıkarması yeterli şüpheyi ortaya koymaz. Savcı soruşturma evresinden sonuç çıkarmalıdır. Yani çıkarımlarını sonuca konu delillerle bağlantı kurarak açıklamalı, delillerle olayları ilişkilendirmelidir. Savcı suç şüphesine ilişkin yeterli şüphenin varlığına delilleri inceleyerek karar vereceğinden olayın delillerle ilişkilendirilmesi yeterli şüphenin gerekçesini oluşturmaktadır.

CMK 170/5 uyarınca şüphelinin hem lehine hem aleyhine olan hususların öne sürülmesi gerekir. Cezai uyuşmazlığa konu delillerin toplandığı evre soruşturma evresidir. Ceza muhakemesinin amacı maddi gerçeğe ulaşmak olduğundan bu evrede uyuşmazlığa ilişkin sanığın lehine ve aleyhine tüm delillerin toplanması gerekir. Cumhuriyet savcısı, maddî gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için, emrindeki adlî kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür (CMK 160/2). Cumhuriyet savcısının iddianamenin sonuç kısmında, şüphelinin sadece aleyhine hususları değil lehine olan hususları da göstermesi gereklidir.

CMK 170/6 hükmüne göre ise suç dolayısıyla ilgili kanunda öngörülen ceza ve güvenlik tedbirlerinden hangilerine hükmedilmesinin istendiğinin gösterilmesi gerekir. İddianamede, ceza veya güvenlik tedbirine hükmedilmesinin istenmesi zımni olarak “kamu davasının açılmasını” talep niteliğindedir²⁴.

Ayrıca kanunda yer verilme de Cumhuriyet savcısının iddianamede imzasının bulunması doktrin ve Yargıtay tarafından aranmaktadır²⁵. İmza bir belgenin yetkili kişi tarafından düzenlenip düzenlenmediğinin tespiti için zorunlu bir husustur.

4. ARA MUHAKEME

4.1. Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Ara Muhakeme

İddianamenin savcı tarafından hazırlanmasıyla birlikte Türk ceza muhakemesinde kamu davası açılmamaktadır. CMK 175/1 gereğince kamu davasının açılması, davanın açılma talebinin ilgilisi olan esas mahkemenin açık veya zımni kabulüne bağlı kılınmıştır. Savcının soruşturma faaliyeti iddianamenin hazırlanmasıyla tamamlanmakta ise de kamu davasının açılması ve kovuşturma evresinin başlaması iddianamenin kabulüyle mümkündür. Doktrinde, soruşturma ile kovuşturma arasında mahkemenin iddianameyi kabul edeceği, iade edeceği veya on beş gün içerisinde iade etmemesi halinde kabul etmiş sayılacağı seçeneklerini kapsayan ara muhakeme sürecinin mahiyeti tartışma konusu olmuştur.

Bir görüşe göre iddianamenin hazırlanması ile birlikte soruşturma evresi tamamlanır ve ara muhakeme evresi başlar. Bu evre mahkemenin iddianameyi kabul veya iade etmesini kapsar. İddianamenin kabulüyle kovuşturma evresine geçilir, iade halinde ise soruşturma evresine dönüş yapılır. Bu görüş dayanağını CMUK’a mehzaz kanun olan Alman Ceza Muhakemesi Kanunundan almaktadır. Türk hukukunda da bu görüşün yansıması olarak CMK 170/2’de soruşturma evresinin sonunda iddianame düzenlendiği yer almakta ve kovuşturma, iddianamenin kabulüyle başladığından aradaki sürece aynı tanımlamanın yapılması fikri öne sürülmektedir. Bu ayrım Alman ceza muhakemesi kanunu Strafprozessordnung (StPO)’da ara muhakeme ismiyle yer almasa da doktrin ve uygulama tarafından Alman hukukunda varlığı kabul edilmektedir²⁶.

Karşıt görüşe göre ise Türk ceza muhakemesi soruşturma ve kovuşturma olmak üzere iki evreden oluşmaktadır. Tanımlar başlıklı CMK 2’ye göre soruşturma yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen süreyi, kovuşturma evresi de iddianamenin kabulüyle başlayıp hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi ifade etmektedir. CMK bir

²⁴ Centel, Nur; Zafer, Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 432.

²⁵ Yargıtay. 10. C.D., E. 2006/3429, K. 2007/674, T. 30.01.2007.

²⁶ Ünver, Yener; Hakeri, Hakan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s.517 vd.

ara evreye işaret edecek bir aralık bırakmamaktadır. Bu sebeple ara muhakeme olarak nitelendirilen kısım soruşturmanın bir parçasıdır²⁷.

4.2. İddianamenin Değerlendirilmesi

Hazırlanan iddianame görevli mahkeme tarafından on beş gün içinde incelenir. Mahkeme incelemesinde CMK 174’te belirtilen hususlara uygun olarak incelemesini yapar ve iade sebebi bulunmaması halinde iddianameyi kabul eder. On beş gün içerisinde karar verilmemesi halinde iddianame kabul edilmiş sayılacaktır. Mahkemenin doğrudan işin esasına girmesi halinde de iddianamenin zımnen kabul edildiği Yargıtay tarafından ifade edilmektedir²⁸.

İddianamenin kabulü kararına karşı gidilebilecek kanun yolu öngörülmemiştir. İtiraz yolu olmamasının yanında mehz hukukta bulunan şüphelinin dinlenmesine yönelik bir hak tanınmaması da silahların eşitliği ilkesi ve savunma hakkının kullanımı açısından eleştirilmektedir. Ayrıca gerek mehz hukukta gerekse Türk hukukunda iddianameyi değerlendiren mahkemenin esasa ilişkin incelemeyi yapacak mahkemeye aynı olması da mahkemenin davaya önyargılı yaklaşabileceği hususunda eleştiri toplamaktadır²⁹. İddianamenin değerlendirilmesi aşamasında yeterli şüphenin varlığına kanaat getiren mahkemenin dava sonucuna ilişkin kovuşturmaya geçmeden esasa ilişkin fikir oluşturmuş olması nedeniyle ihsas-ı rey ihtimali bulunmaktadır³⁰.

4.3. Alman Ceza Muhakemesi

Alman ceza muhakemesi doktrinde ön (*Vorverfahren*), ara (*Zwischenverfahren*) ve ana (*Hauptverfahren*) aşama olmak üzere iki aşamada incelenir. Ön ve ara muhakeme aşamaları birlikte soruşturma aşamasını (*Ermittlungsverfahren*) tamamlar. § 160/1’e göre savcı suç şüphesine ilişkin bilgi eline ulaştığında kamu davası açılması hakkında karar verebilmek için olayı araştırır. Soruşturma aşaması, kamu davasının açılmasına ilişkin kararın hazırlık aşaması olup kovuşturma aşamasına temellendirilmemiş bir şüpheyle

²⁷ Şahin, Cumhuriyet, *Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi*, 1. bs. Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2005, s. 492; Feyzioğlu, Metin, “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, *TBB Dergisi*, S. 62, 2006, s. 38 vd.

²⁸ Yargıtay, 4. C.D., E. 2008/7404, K. 2008/16991, T. 17.09.2018.

²⁹ Feyzioğlu, Metin, “Ceza Muhakemesi Kanununa Göre İddianamenin Hazırlanmasına ve Kabulüne İlişkin Bazı Düşünceler”, s. 30; Özbek, Veli Ö.; Kanbur, M. Nihat; Doğan, Koray; Bacaksız, Pınar; Tepe, İlker, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 2. bs, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2011, s.480; Alman hukukunda Roxin/Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, 7. Kapitel. Das Vorverfahren und das Zwischenverfahren § 42. Das Zwischenverfahren Rn. 3

³⁰ Feyzioğlu, Metin, “Ceza Muhakemesi Kanununa Göre İddianamenin Hazırlanmasına ve Kabulüne İlişkin Bazı Düşünceler”, s.40.

geçilmemesinin yanında delillerin toplanması ve gözetilmesi amacını taşır³¹. Soruşturma faaliyetinin başlaması için başlangıç şüphesi gerekli ve yeterlidir. Maddi olaya ilişkin her türlü delil araştırma konusudur. Savcı, araştırma konusunda kural olarak serbest olup elverişli gördüğü bir yöntemle delil araştırabilir. Ancak soruşturma evresindeki yaptırımlar konusunda savcının serbestliği söz konusu değildir. Arama, gözaltı gibi tedbirlerde savcı sadece gecikmesinde tehlike olan sınırlı durumlarda bu tedbirlere başvurma yetkisine sahiptir.³²

Savcı soruşturmayı tamamladığında kamu davasının açılmasına ilişkin değerlendirmede bulunur ve kararını sonuç kısmında belirtir. Soruşturma aşamasında olayın, savcının kamu davasının açılmasına veya açılmamasına karar verebileceği kadar aydınlanması gerekir³³. Savcı kamu davasının açılmasına veya soruşturmanın sonlanmasına karar verecektir.

Soruşturma faaliyetinin sonunda genellikle kamu davası açılmaz ve soruşturma sonlandırılır. Sonlandırma sebepleri çeşitlidir. Usule ilişkin sebepler (zamanaşımı, failin meçhul olması), maddi hukuka dayanan fiilin tipik suç eylemi olmaması, olaya ilişkin sebepler veya maslahata uygunluk sebebine dayanabilir. İlk üç halde alınan karar kesin hüküm içermez. Savcı soruşturmanın durdurulması kararından geri dönebilir³⁴.

Soruşturma aşamasında durdurma kararı ile sonlandırılmaz ise savcı yeterli suç şüphesi varsa kamu davasını açmakla yükümlüdür. Alman doktrininde baskın görüş, savcının kanaatinin ana soruşturma sonunda mahkûmiyete ilişkin karar çıkmasının muhtemel olması halinde iddianame düzenlemesinin de zorunlu olduğudur³⁵.

İddianamenin verilmesi ile birlikte kamu davası açılır ve derdestlik hali başlar. Artık sürecin hâkimiyeti mahkemeye geçer. Olay mahkemenin önüne gelmiştir ve mahkeme iddianamedeki olay ve faile bağlanmıştır. Son olarak şüpheli artık sanık adını alır. Böylece mahkemenin ana soruşturmaya geçilmesine ilişkin karar vereceği ara soruşturma bölümüne geçilir. Ara muhakemeye yapılan en sık eleştiri mahkemenin olaya ilişkin olarak kovuşturmaya geçilmeksizin karara varmış olmasıdır. Zira, mahkeme iddianame için esas soruşturmanın açılması (*Eröffnungsbeschluss*, StPO § 203) kararını vererek suçlunun yeterli derecede şüpheli olduğunu kabul etmektedir. Böylece mahkemenin tarafsızlığı ilkesi zarar görmektedir. Hâkim iddianameyi sanıkla ve diğer ilgililerle paylaşır, delil araştırılması talebinde veya son

³¹ Roxin/Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, §39, Rn. 1.

³² Centel, Nur; Zafer, Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 630-631.

³³ Roxin/Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, §40, Rn. 1.

³⁴ Roxin/Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, §40, Rn. 3.

³⁵ Roxin/Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, §40, Rn. 7.

soruşturmaya geçişe ilişkin itirazda bulunmaları için süre verir ve gerekli ise zorunlu müdafî belirler. Sanığın delil araştırması talebinin uygunluğuna mahkemece karar verilir. Karar verecek mahkeme esas hakkında karar verecek mahkemedir (StPO § 199). Mahkeme, sanığın eyleminin suç olduğuna ilişkin yeterli şüphenin ön soruşturma aşamasında olup olmadığını denetleyecektir. Yüksek Mahkeme kararlarında (*Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Strafsachen* (BGHSt)) yeterli şüphenin, olayda mahkûmiyet sonucunun çıkacağı düşüncesinin ağır gelmesi halinde mevcut olduğu belirtilmektedir³⁶. Mahkemenin kabul kararı, iddianamenin ana soruşturmaya geçilmesi için yeterli olduğunu ve kovuşturma yapılması gerekliliğini ifade eder (StPO § 207/1).

Mahkeme, kanuna veya olaya dayanan sebepleri açıklamak suretiyle kovuşturmaya izin vermediğine ilişkin karar da verebilir (StPO § 204/1). Ancak baskın görüş öncelikle iddianamenin savcıya iade edilmesi, savcının ısrarı halinde ret kararı verilmesi yönündedir³⁷. Eylemin tipik olmaması, muhakeme şartlarının gerçekleşmemesi, yeterli suç şüphesinin oluşmaması hallerinde hâkim kovuşturma açılması talebini reddeder³⁸. Mahkeme, savcının takdir yetkisi sonucunda kamu davasının açılması yerine farklı hukuki kurumlara başvurması halinde, savcı ve sanığın onayıyla yine kovuşturmaya geçilmemesi kararı verebilir. Sanığın yokluğu halinde ise geçici olarak esas soruşturmaya geçilmemesi kararı verilebilir. Mahkeme ana soruşturmaya ilişkin kararını verirken ayrıca tutukluluğa veya mevcut tutukluluğun devamına ilişkin karar vermelidir (StPO § 207/4). Kovuşturma açılmaz ise tutukluluk hali derhal sonlandırılır.

Mahkeme kararlarından davanın açılması kararına fail de savcı da itiraz edemez. Ancak ret kararına karşı savcının itirazı mümkündür (StPO § 210/1-2). Davanın açılması kararı itiraz edilemez bir kararla reddedilmişse artık yeni bir delil veya olay gerçekleşmeksizin mevcut olayla ilgili yeniden iddianame düzenlenemez (StPO § 211). Yeni bir olay veya delilin ret kararı anında mevcut olmaması şart değildir. Öncesinde mevcut olan ancak mahkemenin önüne ilk defa getirilen bir delilde mahkeme için yenileme sebebi sayılmalıdır.³⁹

İddianamenin iadesi kurumunun ceza muhakemesindeki yerine ilişkin tartışma, kurumun esinlendiği mehzaz hukukta olduğu gibi hukukumuzda muhakemenin ilgili aşamasına ilişkin ayrı bir evre tanımı yapılmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Binaenaleyh kamu davasının açılması ve soruşturma evresinin tamamlanmasına ilişkin olarak iki muhakeme sisteminin

³⁶ BGHSt 53, 238, 242f.

³⁷ Zimmermann, Frank, *Strafrecht 4*, Sommersemester, 2016.

³⁸ Volk/Engländer, *Grundkurs StPO*, 2021, 10. bs. C.H.Beck, s. 16; Das Zwischenverfahren Rn. 18.

³⁹ BGHSt 7, 64 (66). Volk/Engländer, *Grundkurs StPO*, s. 16.

muhakemesi farklı olduğu gibi muhakeme evreleri de farklı olduğundan tartışmaya yaklaşımları da farklı olması gerekmektedir. Ayrıca muhakemenin evrelerine ilişkin sınıflandırma ile muhakemenin hâkim sâjesine ilişkin sınıflandırmanın kesişmekte olsalar da farklı bir sınıflandırma olduğu akılda bulundurulmalıdır.

5. İDDİANAMENİN İADESİ

Kamu davasının mecburiliği gereği Cumhuriyet savcısının iddianame düzenlemesi gerekmektedir. İddianame ile kamu davasının doğrudan açılmasının uygulamada yetersiz soruşturmaların kovuşturmaya dönüşmesi nedeniyle gereksiz dava yükü oluşturmasının yanında adalete erişim hakkına da hâlel getirdiği görüldüğünden, iddianameyi düzenleyen merciden farklı bir merciinin iddianameyi değerlendirmesi ihtiyacı doğmuştur. CMK kapsamında iddianamenin değerlendirilmesi, kovuşturma evresinde görevli ve yetkili mahkemeye verilmiştir. Makul sürede yargılanma hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında adil yargılanma hakkının alt başlıklarındandır. Ayrıca Anayasanın 141/4 hükmü davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılmasını işaret etmektedir. Soruşturma aşamasında lehe ve aleyhe tüm delillerin toplanması ve CMK 170. maddeye uygun bir iddianame düzenlenmesi halinde kovuşturma aşaması en verimli şekilde geçilerek, muhakemenin nihai amacı olan maddi gerçek ortaya çıkarılacaktır.

İddianameniniadesikurumununamacıkanunun gerekçesinde“soruşturmanın tüm yönleriyle eksiksiz yapılmaması nedeniyle oluşan sakıncaları önlemek ve bu suretle davaların mümkünse bir günde sonuçlanmasını sağlamak”⁴⁰ şeklinde açıklanmıştır. Soruşturma evresinin, ceza muhakemesinin suç şüphesinin yetkili makamlara ulaşmasından kamu davasının açılmasına kadar olan süreci kapsadığı düşünüldüğünde, soruşturma aşamasının etkisiz olması muhakemeyi oldukça uzatmaktadır.

İddianamenin iadesi kurumu, iddianamenin iade edilmemesi için soruşturma makamını etkin soruşturma yapmaya teşvik etmektedir. İddianamenin kabulü olmaksızın şüpheli, sanık sıfatını alamayacağından kişinin haksız kovuşturma ile lekelenmesinin önüne geçilecektir. Son olarak delillerin toplanması ve yeterli şüphenin varlığının denetimi yoluyla kovuşturma aşamasının hızlı şekilde sonlanması ve yetersiz soruşturma sonucunda açılan ve beraat ile sonuçlanan kovuşturmaların önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.

5.1. İade Süresi

Mahkemenin iade için on beş günlük süresi bulunmaktadır. Bu süre iddianamenin ve tüm soruşturma evrakının mahkemeye verildiği tarihten

⁴⁰ 178. Madde gerekçesi için bkz. <http://www.turkhukuk sitesi.com/serh.php?did=1653> (E.T. 27.08.2021).

başlar. İddianamenin değerlendirilmesi, Bölge Adliye ve Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Cumhuriyet Başsavcılıkları İdari ve Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmeliğin 140. Maddesine göre iddianame ve soruşturma evrakının UYAP'tan mahkemeye gönderildiği tarihten başlayıp mahkemece kabul veya iadesine karar verildiği tarihe kadar geçen süredir. Sürenin niteliği konusunda görüş birliği bulunmamakla⁴¹ birlikte on beş gün içerisinde iade edilmeyen iddianame kabul edilmiş sayılacaktır. Söz konusu hüküm, denetimden geçmemiş iddianameler ile kovuşturulma yapılması ihtimali yaratması nedeniyle iddianamenin iadesi kurumuna zarar verme riski taşımaktadır.

5.2. İade Sebepleri

CMK'nın 174. maddesinde mahkemenin iddianameyi hangi şartlar altında iade edeceği düzenlenmiştir. Mahkeme iddianamedeki tüm eksiklikleri tespit etmelidir; zira 174/4 hükmüne göre ilk kararda bahsedilmeyen sebeplerden dolayı mahkeme iddianameyi yeniden iade edemeyecektir. İade sebepleri, 170. maddeye aykırı iddianame düzenlenmesi, suçun sübutuna doğrudan etki edecek mevcut bir delilin toplanmaması ve ön ödemeye veya uzlaştırmaya ya da seri muhakeme usulüne tâbi olduğu soruşturma dosyasından açıkça anlaşılan işlerde ön ödeme veya uzlaştırma ya da seri muhakeme usulü uygulanmaması şeklinde genel olarak üç başlık altında toplanmıştır. Bu sebepler haricinde olan bir nedenle iddianame iade edilemez⁴².

5.2.1. CMK 170'e Aykırılık

Mahkemenin değerlendirmesi açısından CMK 170'te yer alan iddianamede bulunması gereken hususlar şekil ve esas yönünden olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Şekli bakımdan inceleme, görev ve yetkiye ilişkin veya iddianamenin taşınması gereken CMK 170/3 hükmünde belirtilen unsurlar ve imzaya ilişkindir. Esas yönünden inceleme ise yeterli şüphenin bulunması, delillerin mevcut olaylarla ilişkilendirilerek açıklanması, iddianamede lehe ve aleyhe delillerin gösterilmiş olması ve iddianamenin sonuç kısmında suçla ilgili olarak uygulanmasını istediği ceza veya güvenlik tedbirini gösterilmiş olmasıdır.

5.2.1.1. Yeterli Şüphe

Yeterli şüpheye ilişkin olarak kanun maddesinin ilk halinde 170. maddede yer alan unsurlar denilerek sadece şekli unsurların kapsadığı, dolayısıyla yeterli

⁴¹ Hak düşürücü niteliğe ilişkin bkz. Öztürk, Bahri; Erdem, Mustafa R., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 647; Düzenleyici niteliğine ilişkin bkz. Feyzioğlu, Metin, "5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", s. 39; Karakurt, Ahu, "Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda İddianamenin İadesi", *TBB Dergisi*, S. 82, 2009, s. 22.

⁴² Yargıtay, 4.C.D., E. 2010/3200, K. 2010/5533, T. 29.03.2010.

şüpheli unsurunun değerlendirilemeyeceği savunulmaktaydı⁴³. Ancak yapılan değişiklikle 170. maddenin tamamına atıf yapılarak tartışma ortadan kalkmıştır. Fakat uygulamaya bakıldığında düzenlemenin işlevsiz kaldığı görülmektedir. Mahkemenin yeterli şüpheye ilişkin yapacağı incelemenin ihsas-ı rey durumunu gündeme getireceği Türk hukukunda da öne sürülmektedir⁴⁴. Yargıtay ise yeterli şüpheye ilişkin takdir yetkisinin Cumhuriyet savcısına ait olduğunu ve kamu davasını açmanın yeterli şüphelinin takdir edilmesi halinde mecburi olmasını temel alan kararlar vermektedir⁴⁵. Ayrıca yeterli delilin bulunmadığı hallerde suç şüphesinin oluşamayacağı düşünülebilirse de Yargıtay’a göre yeterli delil olmasa da yeterli şüpheye ulaşıldığı takdirde bu durum iddianamenin iadesi sebebi değildir⁴⁶.

5.2.1.2. CMK 170/3’e Aykırılık

170. maddede yer alan ve iddianamede yer alması gereken hususların eksikliği iade nedenidir. Bu hususlar şüpheli, müdafii, maktul, mağdur veya suçtan zarar gören, şikâyette bulunan, açıklanmasında sakınca bulunmaması halinde ihbarda bulunan kişinin kimliği, mağdurun veya suçtan zarar görenin vekili veya kanuni temsilcisi, şikâyetin yapıldığı tarih, yüklenen suç ve uygulanması gereken kanun maddeleri, yüklenen suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi, suçun delilleri, şüphelinin tutuklu olup olmadığı; tutuklanmış ise, gözaltına alma ve tutuklama tarihleri ile bunların süreleri gibi 170/3’de yer alan şekli unsurlardır. Bu unsurlar ve imzanın bulunmamasına ilişkin eksikler iade sebebidir.

Şüphelinin kimlik bilgisinin onu, başkalarından ayırt edecek şekilde açık olması gerekir. Kimlik bilgilerinin yer alması gerekirken ayrıntılı kimlik bilgisi olmasına gerek yoktur. Şüpheli, mağdur, suçtan zarar görenin kimliğine yer verilmesi gerekse de kimlik bilgilerini içeren diğer resmi evrakların (örneğin vukuatlı nüfus kayıt örneği) soruşturma evrakında yer almaması iade sebebi değildir⁴⁷. Yabancı uyruklu şüpheliler için beyana veya sahte pasaporta dayalı kimlik bilgileri iade sebebidir⁴⁸.

Maktul, mağdur veya suçtan zarar gören kişilerin kimlik bilgileri ile ilgili olarak bu kimselerin bilgileri için araştırma ve soruşturma yapılmış ve sonuçsuz kalınmışsa bu husus Yargıtay’a göre iade sebebi değildir⁴⁹.

⁴³ Feyzioğlu, Metin, “Ceza Muhakemesi Kanununa Göre İddianamenin Hazırlanmasına ve Kabulüne İlişkin Bazı Düşünceler”, s.43.

⁴⁴ Feyzioğlu, Metin, “Ceza Muhakemesi Kanununa Göre İddianamenin Hazırlanmasına ve Kabulüne İlişkin Bazı Düşünceler”, s.32; Centel, Nur; Zafer, Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s.537.

⁴⁵ Yargıtay, 2. C.D., E. 2009/10660, K. 2009/20519, T. 27.02.2009.

⁴⁶ Yargıtay, 1. C.D., E. 2008/429, K.2008/108, T. 21.01.2008.

⁴⁷ Yargıtay, 1. C.D., E. 2008/11004, K. 2009/457, T. 12.04.2009.

⁴⁸ Yargıtay, 7. C.D., E. 2007/11027, K. 2007/5997, T. 19.07.2007.

⁴⁹ Yargıtay, 14. C.D., E. 2011/14137, K. 2011/626, T. 11.10.2011.

Şikâyete bağlı suçlarda şikâyetçinin kimliğine ve şikâyet tarihine yer verilmesi gerekli olsa da Yargıtay şikâyetin süresinin geçirilmesi halini iade sebebi olarak görmemektedir⁵⁰.

İsnat edilen suçla ilgili hususların iddianamede yer alması gerekir. İddianame suçun nitelendirilmesi nedeni ile iade edilemeyeceğinden ancak suçun nitelendirmesinin hiç yapılmaması halinde iddianamenin iadesi düşünülebilir. Yargıtay sevk maddelerinin yanlış yazılması halini iddianamenin iadesi sebebi olarak görmemiştir. Yargıtay'a göre hâkim sevk maddeleriyle değil isnat edilen fiilin anlatımı ile bağlıdır⁵¹.

CMK 170/3 içerisinde yer alan şekli sebeplerde görev ve yetkili mahkeme hususu doktrinde ayrıca tartışılmıştır. Savcı görevli ve yetkili mahkemeyi suçun niteliği doğrultusunda belirler ve iddianameyi uygun gördüğü mahkemeye gönderir. Mahkeme hukuki nitelendirme sebebiyle iddianameyi iade edemez (CMK 174/2) ve değerlendirme açısından nitelendirme ile bağlıdır. Aynı şekilde soruşturma veya kovuşturma yapılmasının izin veya talep şartını gerektirdiği durumlarda bu şartlar gerçekleşmeden iddianame düzenlenmesi de bir iade nedenidir (CMK 174/1). Ancak mahkemenin kendisini açıkça görevli olmadığını düşünmesi halinde ne yapılması gerektiği hususu tartışma konusu olmuştur. Mevzuat hukukta kanunen mahkemeye iddianamedeki nitelendirme ile bağlı olmayıp kendisi görev konusunda karar verme yetkisi tanınmıştır. Türk hukukunda öğretideki hâkim görüşüne göre, mahkeme hukuki nitelendirme sebebiyle iddianameyi iade edemez olduğundan ancak açık bir görevsizlik nedeniyle iade kararı verilmelidir⁵². Yargıtay da bu görüştedir⁵³.

5.2.1.3. CMK 170/4-5-6'ye Aykırılık

Savcının iddianameyi düzenlerken delilleri ortaya koyması yeterli olmayıp eldeki delillerin olay ile ilişkisini kurması gerekmektedir. Ancak kurulacak ilişkinin seviyesi muğlaktır. Yargıtay'ın delillerin her bir olayla ilgili olacak şekil ayrıntılı şekilde gösterilmesini aradığı⁵⁴ kararları bulunduğu gibi suça ilişkin bilgilerin anlatımından delillerle olan ilişkinin anlaşılmasını yeterli saydığı⁵⁵ kararları da bulunmaktadır. Ancak belirli bir seviyede ilişkilendirmenin gerekliliği açıktır.

Şüphelinin sadece aleyhine hususların değil, lehine olan hususların da iddianamede gösterilmemesi ve kanunda öngörülen ceza ve güvenlik tedbirlerinden hangilerine hükmedilmesinin istendiği iddianamenin sonuç

⁵⁰ Yargıtay, 10. C.D., E. 2009/6171, K. 2009/16647, T. 02.11.2009.

⁵¹ Yargıtay, 6. C.D., E. 2015/8747, K. 2016/1268, T. 17.02.2016.

⁵² Centel, Nur; Zafer, Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s.431.

⁵³ Yargıtay, 3. C.D., E. 2007/8659, K. 2007/5291, T. 27.06.2007.

⁵⁴ Yargıtay, 6. C.D., E. 2007/18694, K. 2009/15252, T. 18.11.2009.

⁵⁵ Yargıtay, 6. C.D., E. 2008/15801, K. 2010/2560, T. 15.03.2010.

kısmında belirtilmemesi iade sebebidir. Tüzel kişiler hakkında kanunda cezai yaptırım öngörülmediği için tüzel kişi hakkında güvenlik tedbiri uygulanır. Uygulanması öngörülen güvenlik tedbirinin sonuç kısmında yer almaması iade nedenidir⁵⁶.

İddianamenin şekle ve esasa ilişkin unsurları incelenirken zorunlu unsurların somut olayla ilişkili olması gerekliliği önem taşımaktadır. Örneğin suç şikâyete tabi değilse şikâyetçinin kimliğine ihtiyaç yoktur. Şüpheli gözaltına alınmıyorsa gözaltı tarihi gösterilmemesi iade nedeni sayılamaz.

5.2.2. Suçun Sübutuna Doğrudan Etki Edecek Mevcut Bir Delilin Toplanmaması

Mahkemelerin suçun sübutuna doğrudan (ilk haliyle mutlak) etki edecek delile ilişkin incelemesi yeterli şüphede değindiğimiz eleştiri konusuna paralel olarak mahkemenin ihsas-ı rey de bulunması özelinde tartışılmıştır⁵⁷. İlgili 174/1-b maddesi 5271 sayılı CMK’da olmayıp sonradan eklenmiştir. Ancak ilk haliyle suçun sübutuna “mutlak” etki edecek ibaresini barındıran hüküm eleştiriler dikkate alınarak 17.10.2019 tarihli değişiklikle “mutlak” yerine “doğrudan” ifadesi getirilerek değiştirilmiştir. İfadenin daha kapsayıcı şekilde doğrudan şeklinde değiştirilmesiyle bu yargının önüne geçilmek istenmiş ise de mevcut haliyle de delilin suça doğrudan etki etmesi kavramının muğlaklığı eleştiri konusu olmaya devam etmektedir⁵⁸.

Madde kapsamında toplanması gerekli görülen delil savcının ulaşabileceği bir delil olmalıdır. Mahkeme delillere ilişkin tespitini yaparken soruşturma evrakı üzerinden bu incelemeyi yapacaktır. Zira soruşturma evrakı haricinde mahkemenin önüne getirilmemiş bir delilin toplanmadığını tespit edebilmesi mümkün değildir. Uygulamada doğrudan etki edecek delil, her olaya göre farklılık gösterecek olsa da özellikle şüphelinin ifadesinin alınmaması hususunun bu kapsamda değerlendirilmesi gerekir.

Yargıtay’a göre sübuta mutlak etki edebilecek delilin toplanmamış olmasına rağmen, mevcut delillerle iddianamenin yeterli şüpheyi barındırması halinde iddianame iade edilemez⁵⁹. Yargıtay’ın mutlak derecede etkili delillerde dahi eksikliğe rağmen iddianameyi yeterli gördüğü düşünüldüğünde, doğrudan

⁵⁶ Yargıtay, 2. C.D., E. 2010/14732, K. 2010/15842, T. 12.05.2010.

⁵⁷ Feyzioğlu, Metin, “Ceza Muhakemesi Kanununa Göre İddianamenin Hazırlanmasına ve Kabulüne İlişkin Bazı Düşünceler”, s.32; Özbek, Veli Ö.; Kanbur, M. Nihat; Doğan, Koray; Bacaksız, Pınar; Tepe, İlker, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 2020, s. 502; Aksi görüşte olanlar için bkz. Öztürk, Bahri; Erdem, Mustafa R., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 647; Karakurt, Ahu, “Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda İddianamenin İadesi”, s. 10-11.

⁵⁸ Şahin, Cumhur, *Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi*, 2008, s.117.

⁵⁹ Yargıtay, 9. C.D., E. 2006/5556, K. 2006/7144, T. 10.04.2006.

etkili delillerin eksikliğinde görüşünü değiştirmesi beklenmemektedir. Güncel kararlar da bu yöndedir⁶⁰.

5.3. İade Sebebi Yapılamayacak Haller

Süre kısmında değinildiği üzere iddianamenin mahkemeye tesliminden itibaren on beş günlük sürenin geçmesinin ardından iddianamenin iadesi önlenmiştir. CMK 174 iade sebeplerini belirtmekle birlikte iade sebebi olamayacak hallere de değinmektedir. CMK 174/2'ye göre suçun hukuki nitelendirmesi sebebiyle iddianame iade edilemez. Mahkeme olayı kovuşturacak makam olarak eylemin hangi suç fiiline uyduğunu kendisi belirleyecektir. Bu husus CMK 225/2'de mahkeme, fiilin nitelendirilmesinde iddia ve savunmalarla bağlı değildir hükmüyle vurgulanmıştır.

Mahkeme daha önce iade kararı vermişse yeniden iade kararı verebilmekle beraber ilk kararında değinmemiş olduğu sebeplere dayanamaz. Ancak iade sebebine dayanılarak yeniden iddianamenin iade edilmesinin önünde engel yoktur. Yargıtay kararlarında iddianamenin iadesi konusunda kanunda düzenlenen sebepler dışında iddianame iade edilemeyeceği belirtilmektedir⁶¹.

5.4. İade Kararının Sonuçları ve Karara İtiraz

Mahkemenin iddianameyi iade etmesiyle birlikte soruşturma evresine geri dönüş yapılmaktadır. Savcı bu aşamada iddianamede hem mahkemenin hem kendisinin gerekli gördüğü değişiklikleri yapabilir. Ancak mahkemenin işaret ettiği sebepler açısından soruşturmanın genişletilmesi kanun gereğidir. Yargıtay bu hususa aykırı olarak yeniden düzenlenmiş iddianameyi hukuka aykırı kabul etmektedir⁶². Savcı iade sebeplerine ilişkin olarak soruşturmayı genişlettikten sonra yeniden iddianameyi düzenleyebilir veya takipsizlik kararı verebilir. Savcı iddianamenin mevcut halinin iade gerektirmediği düşünüyor ise kanun kendisine itiraz hakkı tanımaktadır. CMK 174/4 uyarınca iade kararına karşı Cumhuriyet savcısı itiraz edebilir. İtiraz usulünde genel hükümler uygulanacak olup yedi gün içinde kararı veren mahkemeye başvurması gerekir (CMK 268-271).

6. SORUNLAR

İddianamenin iadesi kurumu CMUK döneminde yaşanmış aksaklıklar ve hak ihlallerine engel olmak amacını taşımakta olduğundan temas etmiş olduğu sorunların tespiti önem taşımaktadır.

6.1. 15 Günlük Sürenin Başlangıcı

CMK 174'e göre mahkeme, iddianamenin ve soruşturma evrakının "verildiği" tarihten itibaren 15 gün için iddianamenin iadesine karar

⁶⁰ Yargıtay, 16. C.D., E. 2020/2420, K. 2020/3111, T. 19.06.2020.

⁶¹ Yargıtay, 11.C.D., E. 2011/9661, K. 2012/17588, T. 17.10.2012.

⁶² Yargıtay, 10. C.D., E. 2006/8650 K. 2007/1430, T. 12.02.2007.

vermelidir. Ancak burada 15 günlük sürenin başlangıcı birtakım tereddütler uyandırmaktadır. Kanunun lafzında yer alandan “verildiği tarihten itibaren” ifadesinden 15 günlük sürenin evrakın teslim edildiği gün başladığı anlaşılmaktadır. Ancak gün sonunda mahkemeye ulaşan evrak hakkında aynı gün içerisinde mahkemenin karar verebileceği düşünülemezine göre bu süre evrakın tesliminden sonraki gün başlamalıdır.

6.2. İddianamenin İadesi Kurumuyla İlişkili Önceden Var Olan Sorunlar

İddianamenin amacı kısmında değinildiği üzere, genel olarak iddianamenin iadesi kurumu ile savcıların suça ilişkin ithamları ve delilleri yeterli suç şüphesine ulaşmak amacıyla ayırarak elemesi, etkili bir kovuşturma için yetersiz soruşturma ve sonuçsuz iddianamelerin önüne geçilmesi ve adalete süresinde ulaşma çerçevesinde adil yargılanma hakkının ihdas edilmesi amaçlanmıştır.

Yaklaşık 16 yıllık süreçte ilerleme kat edilmiş olsa da bu ilerleme sadece iddianamenin iadesi kurumuna bağlı olmayıp kolektif bir sürecin sonucudur. Ancak soruşturmanın şüphe, delil vb. hususlarda usul ve esasına ilişkin denetimine olanak sağlayan böylesine bir kurumun soruşturmaların çok az bir kısmına etki etmesi kurumun etkili kullanılmadığını göstermektedir. Başka bir deyişle iddianamenin iadesi kurumu, tam kapasite ile kullanılması halinde, teoride yetersiz iddianame hazırlanmasının önüne tamamen geçebilecek güçte bir kurum olmasına rağmen uygulamada beklenen faydanın sağlanamadığı görülmektedir. Cumhuriyet savcıları tarafından “iade nedenlerinin genişletici bir yoruma tabi tutulduğu”, doktrin ve hâkimler tarafından ise “iade nedenlerinin daraltıcı bir yoruma tabi tutularak, bu kurumun işleminin bir hayli zorlaştırıldığı” şeklinde iki farklı eleştiri getirilmektedir⁶³.

6.2.1. Yeterli Şüphenin Takdiri

İddianamenin düzenlenmesinde yeterli şüphenin takdiri belirleyici unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Savcı yeterli şüpheyi takdir edecek merci olup, şüpheye ulaşması halinde iddianameyi düzenlemek zorundadır. Ülkemizdeki uygulamalar ve tarihi süreç takip edildiğinde iddianamenin düzenlenmesine yeterli görülen şüphe kavramının eleştirildiği gözlemlenmektedir. CMUK döneminde bu eleştiriler sonucunda “yeterli belirti” yerine “yeterli delil” ölçütü getirilmiş ancak istenilen sonuca ulaşamamıştır⁶⁴.

Belirtmek gerekir ki yeterli şüphenin mahkeme tarafından incelenebilir olması tartışmalıdır. CMK 170’inci maddenin ilk halinde, maddede geçen

⁶³ Elmas, Birsen, “Yargıtay Kararları Işığında İddianamenin İadesi”, *TAAD*, Y. 7, S. 28, 2016, s. 209.

⁶⁴ Yücel, Mustafa T., “Hukukun Sosyal Teorisi”, *TBB Dergisi*, S. 52, 2004, s.119.

unsurları içermeyen iddianamenin iade edilmesi öngörülmüştü ve yeterli şüpheye ilişkin bir incelemenin esasa girme ihtimali taşınması nedeniyle kapsam dışında olduğu savunulmaktaydı⁶⁵. 5353 sayılı Kanun'la yapılan değişiklik sonucunda atıf 170. maddenin tamamına yapılmış ve yeterli şüphe kapsam içine alınmıştır. Ancak Yargıtay 10. Ceza Dairesi 14.01.2013⁶⁶ tarih ve 27.05.2013⁶⁷ tarihli kararlarında ifade etmiş olduğumuz değişikliğe rağmen “CMK'nın 174. maddesinde iddianamenin iadesini gerektiren sebepler sınırlı olarak sayılmıştır. Bunlar arasında gösterilen “170. maddeye aykırı olarak düzenlenen” ibaresi, iddianamenin bu maddede belirtilen şekil unsurlarını taşınmasını ifade etmekte olup, “yeterli delil bulunmaması” anlamını içermediğine” karar vermiştir.

İddianamede yeterli şüphenin bulunduğuna ilişkin karar verilirken mahkemenin esasa ilişkin değerlendirmeye girip girmediğini tespit etmenin yolu, iddianamenin kabulü kararlarının gerekçeli olmasıdır. Ancak iddianamenin kabulüne ilişkin karara bile gerek olmaksızın kovuşturmayaya geçmek mümkünken gerekçeli karar beklemek ülkemizin yargı pratiğinde anlamsız olacaktır.

Savcının yeterli şüpheye kanaat getirmesi delillerin yeterliliğiyle mümkündür. Bu nedenle iddianamenin düzenlenmesine yeterli şüpheyi inceleyecek olan mahkemenin dosyadaki delillerin de yeterli olup olmadığını tespit etmesi gerekmektedir⁶⁸. Ancak Yargıtay, yeterli delil bulunmamasına rağmen yeterli şüpheye ulaşan Cumhuriyet savcısının kamu davası açması zorunlu olduğundan yeterli delilin bulunmamasını iddianameni iade nedeni olarak görmemektedir⁶⁹. Yeterli şüphenin takdiri Cumhuriyet savcısında ise dosyadaki delillerin yeterliliği de savcının takdirinde olacağını düşünen Yargıtay, somut delillerin toplanmadığından bahisle iddianamenin iadesine karar verilemeyeceğini kabul etmiştir⁷⁰.

Bu hususta yeterli şüphenin sadece savcının takdirine bırakıldığına ilişkin görüşe katılmıyoruz. İddianamenin düzenlenmesi için savcının yeterli şüpheye kanaat getirmesi gerekir ve yeterli şüphenin varlığı halinde iddianamenin düzenlenmesi zorunludur. Ancak kanun koyucu söz konusu şüphenin varlığının denetimini iddianamenin değerlendirilmesi yoluyla mahkemeye yüklemiştir. Mahkeme yeterli şüpheye kanaat getiremeyeceğinden uygulayabileceği yöntem, soruşturma dosyasına alınmış delillerle yeterli şüpheye varılıp varılamayacağına ilişkin bir değerlendirme yapmaktır.

⁶⁵ Öztürk, Bahri; Erdem, Mustafa R., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 627.

⁶⁶ Yargıtay, 10. C.D., E.2012/16902, K. 2013/365, T. 14.01.2013.

⁶⁷ Yargıtay, 10. C.D., E. 2013/7637, K. 2013/4779, T. 27.05.2013.

⁶⁸ Yenisey, Feridun; Nuhoglu, Ayşe, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s.698.

⁶⁹ Yargıtay, 10. C.D., E. 2013/7895, K. 2013/5910, T. 17.06.2013.

⁷⁰ Yargıtay, 23. C.D., E. 2015/20337, K. 2015/7830, T. 09.12.2015.

Ancak Yargıtay içtihatlarıyla bu yöntemin uygulanmasına engel olmakta ve iddianamenin iadesi kurumuna zarar vermektedir. Bu içtihatların altında yatan sebep genellikle delillerin kovuşturma aşamasında toplanabilmesi veya öne sürülebilecek olması olsa da iddianamenin iadesi kurumunun amacının, kovuşturmayı olabildiğince kısa tutmak ve delillerin soruşturma aşamasında mümkün mertebe toplanmasını sağlamak olduğu hatırlandığında içtihatların zararı daha iyi anlaşılacaktır. Ağırlıklı içtihat bu yönde olsa da Yargıtay'ın etkin soruşturma ilkesine paralel şekilde verdiği kararlar artmaktadır⁷¹. Bu görüşün ihsas-ı rey sonucu doğurması da mümkün olduğundan çözümler kısmında önereceğimiz üzere iddianamenin değerlendirilmesinin esas mahkemesinde değil farklı bir mahkeme tarafından yapılması uygun olacaktır.

6.2.2. Yetersiz Soruşturma ve İddianamelerin Önlenmesi

İddianamenin iadesi kurumunun diğer bir amacı da kanunda belirtilen şartları taşımayan iddianameler ile kovuşturmaya geçilmesini önlemek ve kovuşturmanın hızlanmasını sağlamaktır. CMK 170, ilk kısımda değinildiği üzere iddianamede bulunması gereken şekle ve esasa ilişkin unsurları içermektedir. İddianamenin iadesi kurumunun şekle ve esasa ilişkin denetim yapması öngörülerek sorunların çözülmesi amaçlanmıştır. Yargıtay kararları incelendiğinde Yüksek Mahkeme'nin şekli veya usûli eksiklik ya da hataları mahallinde giderilebilecek eksiklik olarak nitelendirerek iddianamenin iadesine konu olmayacağı yönünde değerlendirmeler yaptığı görülmektedir⁷². Bu kararlar karşısında mahkemelerin şekli anlamda eksiklik nedeniyle iddianameleri nasıl iade edeceği eleştiri konusudur⁷³.

Esasa ilişkin incelemede ise en göze çarpan husus mülga CMUK dönemindeki sorunlara tepki olarak deliller ile olayın ilişkilendirilmesi zorunluluğudur. Özellikle 1985 sonrası değişikliklerle savcılık kurumu görevlerini yerini getirmekten uzaklaşmış olduğu ve soruşturma evresinin doğru yapılmadığı, yeterli iz, bulgu, emare olmaksızın basit şüphyle davalar açıldığı tespit edilmiştir⁷⁴.

Zira uygulamada savcıların delilleri sıralayıp olay anlatımıyla birlikte ilişki kurmaksızın iddianameler düzenlediği görülmektedir. Bunun sebebi de kolluktan gelen bazı fezlekeler üzerinde yapılan kozmetik düzeltmeler ile iddianamelerin oluşturulmasıdır. Ancak bu konuda savcılara bir kusur

⁷¹ Yargıtay, 12. C.D., E. 2015/15916, K. 2016/765, T. 20.01.2016; Yargıtay, 16. C.D., E. 2018/989, K. 2018/4981, T. 06.11.2018.

⁷² Yargıtay, 12. C.D., E. 2012/26629, K. 2012/22780, T. 02.11.2012; Yargıtay, 9. C.D., E. 2005/6961, K. 2005/9421, T. 12.12.2005.

⁷³ Özbek, Veli Ö.; Kanbur, M. Nihat; Doğan, Koray; Bacaksız, Pınar; Tepe, İlker, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 500.

⁷⁴ Karakurt, Ahu, "Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda İddianamenin İadesi", s.17.

atfetmekte mümkün değildir. Ülkemizde sürdürülebilir ihtisas ve kariyer planlamasından mahrum, doğrudan sicil amiri olarak savcıya bağlı olmayan bir adli kolluğun ideal anlamda savcıya yardımcı olması ve savcının yürüttüğü soruşturmada istenen nitelikli soruşturmayı yapabilmesini beklemek fazlası ile iyimser bir düşünce olacaktır⁷⁵.

Mahkemenin esasa dayanarak inceleme yapamayacağına ilişkin görüş baz alındığında⁷⁶ mahkeme, deliller ile olayın ilişkilendirilmesini değerlendirerek mevcut deliller ile suç unsurlarına ilişkin yeterli şüpheliyle olayla ilgili görüş sevk etmeksizin soruşturma dosyasındaki deliller üzerinden tespit edilebilecektir. Ancak Yargıtay kararlarına bakıldığında “*iddianamedeki deliller başlığı altında dayanılan kanıtların nelerden ibaret olduğunun gösterildiği ve sanığın eyleminin anlatıldığı bölümde sözü edilen kanıtların eylemin hangi aşamasına ilişkin olduğunun da anlaşılır durumda bulunduğu gözetildiğinde iade kararına dayanak yapılan yasal nedenlerin olayda gerçekleşmediği*”⁷⁷ denilerek delil-olay ilişkilendirmesi yerine eldeki delillerin eylemin hangi aşamasına ilişkin olduğunun “anlaşılır” olmasını iddianamenin iade edilmemesi için yeterli görülmüştür.

Esasa ilişkin inceleme, ayrıca iddianamede şüphelinin lehine olan hususların gösterilmesi gerekliliğidir. Burada hukuka aykırı elde edilen delillerin akıbetinin belirlenmesi gerekliliği yanında, cezada indirim yapılmasını sağlayan etkin pişmanlık hallerinin varlığının ortaya konulması beklenebilir. Ancak lehe ve aleyhe olan hususların tespitinin hâkim açısından maddi meselenin incelenmesi gerektireceği sebebiyle iadenin mümkün olmayacağını belirten aykırı bir görüş bulunmaktadır⁷⁸. Yargıtay, Cumhuriyet savcısının etkin pişmanlık hükümlerini hatırlatmamasının iade nedeni olamayacağı görüşündedir⁷⁹.

6.3. İddianame Yerine Geçen Belgeler

Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin görevleri esnasında ya da görevleri nedeniyle işlemiş oldukları suçlardan dolayı yapılacak olan yargılama, cumhuriyet savcısı tarafından tanzim edilen iddianame ile değil, özel soruşturma usulü neticesinde düzenlenen belgelere dayanılarak yapılmaktadır. 765 sayılı TCK yürürlükte iken memurlarla ilgili son soruşturmanın açılmasına

⁷⁵ Arıtürk, Ramazan, *Fakülmeden Adliyeye Yargının Yeniden Yapılanması*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2021, s.278-285.

⁷⁶ Öztürk, Bahri; Erdem, Mustafa R., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 625 vd; Özbek, Veli Ö.; Kanbur, M. Nihat; Doğan, Koray; Bacaksız, Pınar; Tepe, İlker, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 500 vd.

⁷⁷ Yargıtay, 4. C.D., E. 2006/6696, K. 2006/15398, T. 18.10.2016.

⁷⁸ Şirin, Alparslan, “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda İddianamenin İadesi Kurumu”, İstanbul, *Yüksek Lisans Tezi*, 2016, s. 60.

⁷⁹ Yargıtay, 2. C.D., E. 2013/37149, K. 2013/3729, T. 12.02.2014.

dair karar ve Lüzumu Muhakeme Kararları gibi kararlar, iddianame yerine geçmekte, bu belgelere istinaden memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında kamu davaları açılabilen ve yargılama yapılabilen idi. 5271 sayılı CMK'nın 170/1. maddesine göre "Kamu davasını açma görevi, Cumhuriyet savcısı tarafından yerine getirilir." CMK'nın 170/2. maddesi de "Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa; Cumhuriyet savcısı, bir iddianame düzenler" şeklindedir. Madde metninden anlaşılacağı üzere yeterli şüphenin olup olmadığı ile ilgili takdir yetkisi Cumhuriyet savcısına aittir. İddianame yerine geçen belgelerle yargılama yapıldığında ise bir suçun işlenip işlenmediğine ilişkin yeterli şüphenin olup olmadığı hususu ile ilgili takdir yetkisi de özel soruşturma usulüne yerine getiren idari kurula devredilmiş olacaktır.

CMK'nın 174. maddesinde iddianame yerine geçen ve iddianame hükmünde olan belgelerin iade edileceği konusunda bir düzenleme yer almamaktadır. CMK'nın 2. ve 175. maddelerinde, kovuşturma evresinin iddianamenin kabulü ile başlayacağı açıkça belirtilmekle birlikte iddianame yerine geçen belgelerle kovuşturma aşamasına geçileceği, yargılamaya başlanacağına dair bir düzenleme bulunmamaktadır. 5271 sayılı CMK'nın Duruşmanın Başlaması başlıklı 191. maddesine göre, duruşmada sanığa "...İddianame veya İddianame yerine geçen belgenin..." okunacağı hükmü yer almaktadır. 5271 sayılı CMK ve 5237 sayılı TCK incelendiğinde bu hüküm dışında iddianame yerine geçen belgelerle yargılama yapılacağına ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır. CMK'nın belirtilen hükümleri uyarınca görülmekte olan bir davada iddianamenin bulunması bir zorunluluktur. İddianame yerine geçen belgelerle davaların açılması ve bu belgelerle mahkemelerin kovuşturma yapmasının yasal dayanaktan yoksun olduğu düşünülmektedir. Uygulamadaki bu durum Cumhuriyet savcılarının görevinin idari kurullara devredilmesi anlamına gelmektedir. Memurlar dışındaki şüpheliler hakkında soruşturma savcılık makamı tarafından yürütülüp tamamlanırken, memurlar hakkındaki soruşturmanın savcılık makamının üzerinde olmayan idari bir kurul tarafından yürütülmesi de Anayasanın 10. maddesine ve 5271 sayılı CMK'ya aykırılık teşkil etmektedir.

Bir diğer açıdan soruşturmayı yürüten idari kurul, siyasi otoritenin emri ve etkisi altında olmasından dolayı siyasi bazı sebeplerle kişiler hakkında soruşturmalar yapılabilir ve bunun sonunda soruşturma kovuşturmaya dönebilir. Bu bağlamda idare tarafından kendi çalışanı ile ilgili olarak araştırma ve soruşturma yapma hakkına sahip olduğu görülmekle beraber yapılan bu soruşturmada elde edilen bulgularda suç şüphesinin olması halinde idari kurul tarafından tekemmül ettirilen ve savcılığa gönderilen dosyanın bir bütün olarak savcı tarafından ele alınıp 5271 sayılı CMK 171. madde bağlamında bir değerlendirilmeden geçerek sonuca bağlanması gerekmektedir.

6.4. İddianamenin İadesi Kurumuna İlişkin Eleştiriler

6.4.1. Suçun Sübutuna Doğrudan Etki Edecek Mevcut Bir Delil Toplanması Mahkemece Değerlendirilmesi

Kanun metni başlangıçta “mutlak sayılan mevcut bir delil” şeklinde olup mahkemelerin vermiş olduğu kararlar incelendiğinde kavramın oldukça kısıtlayıcı yapısının etkisi fark edilmiş ve 7188 sayılı Kanun’la “mutlak sayılan mevcut bir delil” ibaresi “doğrudan etki edecek” şeklinde değiştirilmiştir. Sübut, “gerçekleşme, şüpheye yer bırakmayacak biçimde ortaya çıkma” anlamına gelmektedir⁸⁰. Dolayısıyla madde lafzına göre iddianamenin değerlendirilmesi esnasında suçun şüpheye yer vermeksizin oluşmasına doğrudan etki edecek delilin dosyada bulunduğu kanaat getiren mahkeme, iddianameyi kabul ederek suçun şüpheye yer olmaksızın oluştuğuna ilişkin kanıya varmaktadır. Böylece mahkemenin suçun eldeki delillerle sübuta vardığını davaya geçmeden değerlendirmiş olmaktadır. Dahası aynı sebeple iddianamenin iadesine karar verilmesinin ardından yeni delilin dosyaya eklenmesi sonucunda iddianamenin kabulü halinde, mahkemenin eklenen delille suçun oluştuğuna ilişkin kanaate varmadığını düşünmek adeta imkânsız hale gelmektedir. Bu görüşe göre mahkemenin bu yönde bildireceği görüş ihsas-ı rey anlamı çıkmaktadır⁸¹.

Mahkemenin sanığın suçu işlediği varsayımıyla kovuşturmaya başlaması, adil yargılanma hakkı kapsamında tarafsız mahkemede yargılanma ve mahkemenin ön yargısının oluşması anlamına gelmekte olması ceza muhakemesinden ayrı olarak insan hakları kapsamında da tartışılmıştır⁸².

Ceza muhakemesi maddi gerçeğe ulaşmayı amaçlasa da bu hususta temel hukuk ilkelerinden vazgeçilemez. Türk ceza muhakemesi bakımından Anayasa’nın 36. ve AİHS 6. maddeleri ile adil yargılama hakkı bağlayıcı niteliktedir. Adil yargılanma hakkı sadece kovuşturma aşamasını kapsayan bir ilke olmayıp yargılama öncesini de uygun düştüğü ölçüde etkileyecektir. 6. maddenin esas amacı her ne kadar yöneltilen suçlama hakkında karar vermeye yetkili bir mahkemede yargılanmayı sağlamak ise de bu 6. maddenin yargılanma öncesi takibatta hiç uygulanmayacağı anlamına gelmez. Dolayısıyla, 6. madde ve özellikle de 3. fıkrası dava henüz açılmadan önce de geçerlidir. Zira bu hükümlere uyulmazsa yargılamanın hakkaniyeti ciddi şekilde olumsuz etkilenebilir⁸³. Bu nedenle soruşturma aşamasında ihlal edilen

⁸⁰ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>, (E.T. 06.04.2021).

⁸¹ Bkz. 47. dipn.

⁸² Baykal, Mine G., “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Kamu Davasının Açılması, İddianamenin Unsurları ve İadesi”, s. 164; Tanrıku, Sezgin, “Adil Yargılanma Hakkı ve İddianamenin Kabulü-İadesi-Tebliğ”, *TBB Dergisi*, S. 64, 2006, s. 77 vd.

⁸³ Pnot Magee v. Birleşik Krallık, 6 Haziran 2000, Başvuru No. 28135/95, prg. 41. Bkz. Dutertre, Gilles, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarından Alıntılar (Türkçe Çeviri)*, İnsan Hakları Genel Direktörü Avrupa Konseyi Yayını, Nisan, 2005, s. 223.

hakkin yargılamayı sakat hale getireceği hallerde adil yargılanma hakkının ihlal edildiği savunulabilecektir.

Avrupa İnsan Haklar Sözleşmesi çerçevesinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önüne gelen başvurularda tarafsızlık sorununu nesnel ve öznel olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Öznel tarafsızlık hâkimin kişisel tarafsızlığını ifade ederken nesnel tarafsızlık için mahkeme ve üyelerinin kişide bıraktığı izlenim dikkate alınmaktadır. Hukuk tarihimizde de hâkimlerin sahip olması gereken vasıflar konusunda benzer hatta bunları da aşan, günümüz hakimlerinde sahip olması gereken vasıfları da açıklayan bir tanımlamanın yer aldığı da görülmektedir⁸⁴.

Mahkemenin nesnel olarak demokratik bir toplum için gerekli ve yeterli şekilde güvenilir olduğuna ilişkin duyguyu yaratması gerekir. Yani adil olmasının yanında adil olduğunu muhataplarına göstermesi gerekir. Tarafsızlık ilkesi açısından ceza yargılamalarında hâkimin soruşturma öncesi aşamalarda davaya ilişkin rol üstlenmesi başlı başına ayrı davaların konusu olabilmektedir. *Piersack/Belçika* ve *Du Cubber/Belçika* davalarında mahkeme soruşturma yargıçlığı yaptıktan sonra, son soruşturmayı sonuçlandıran ve kamu davasını açan yargıcın mahkeme heyetinde bulunmasının meşru kuşkular doğurduğunu kabul etmiş ve söz konusu durumu Sözleşme'nin 6/1 maddesine aykırılık olarak değerlendirmiştir. Mahkemeye göre yargıcın yargılamalar öncesinde kararlar vermiş olması tarafsızlığa ilişkin iddiaları tek başına haklı göstermez. Mahkeme, bireyin yargılanma sürecine girmesini haklı kılacak delillere ilişkin bir ön değerlendirme ile sınırlı kalan yargıcın tarafsızlığına ilişkin iddia edilen şüphenin objektif olmadığını düşünmektedir^{85,86}. Bu nedenle esasa girmeden yapılan değerlendirmelerin tarafsızlığı ihlal etmeyeceğine karar vermiştir.

⁸⁴ Arıtürk, Ramazan, *Fakülteden Adliyeye Yargıcın Yeniden Yapılandırılması*, s. 169: “Ebu Mansur Es-Sealibi (M.S. 961-1038, Gazneliler ve Harzemşahlılar dönemi hukukçusu) kadı “*Helal ve haramın bütün şubelerini iyi bilmelidir. Düzgün ve tutarlı konuşmalı, kapısını herkese açmalı, perdeyi kaldırmalıdır. Umumun karşısında muhakeme yapmalı, hasımlar arasında adaleti gözetmelidir. Heybetli durmasına rağmen tevazuu elden bırakmamalı, acizlik derecesine düşmeden merhameti korunmalıdır; cebi tertemiz olmalı (rüşvet almamalı), alını lekesiz (onurlu), sırtı kambursuz (geçmişini temiz), donu ise kirsiz (zina yapmamış) olmalıdır. Sahipsiz kimselerin davasına bakarken hakkı gözetmeli, yetimin malına el sürmemelidir. Vakıfların toplum yararına açtıkları hayır kurumlarıyla (hashane, köprü, medrese, hamam, yol) ilgili davalarında titizliği elden bırakmamalıdır.”* ve Mecelle 1792. Maddesine göre “*Hakim; hakim (bilge), fehîm (zeki ve anlayışlı), müstakim (doğrulukta şaşmayan), emîn (güvenilir), mekin (ağırbaşlı) ve metin (sağlam ve dayanıklı) olmalıdır.*”

⁸⁵ Tanrıku, Sezgin, “Adil Yargılanma Hakkı ve İddianamenin Kabulü-İadesi-Tebliğü”, s. 100.

⁸⁶ Belçika sisteminde soruşturma yargıcının görev kapsamı soruşturma sürecinin tamamını kapsadığından iddianamenin değerlendirmek ile sınırlı olan hâkim ile birebir örtüşmesi savunulamaz. Ancak soruşturmaya katılmış bir hâkimin AİHM gözünde değerlendirilmesinde ele alınan kıstaslar bakımından ölçüt olabilir.

6.4.2. Silahların Eşitliği (Çelişmeli Yargı)

İddianamenin iadesi kurumu adil yargılanma hakkı kapsamında makul sürede yargılanma hakkının güçlendirilmesini amaçlamakta ise de farklı başlıklar altında aynı hakka zarar verebilmektedir. Türk ceza muhakemesinin soruşturma aşamasında iddianamenin şüpheliye tebliğ edilmesini düzenleyen bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle şüpheli ancak kovuşturma evresinde sanık sıfatıyla iddianamede yer alan hususlardan haberdar olmaktadır. İddianamenin değerlendirilmesi aşamasında mahkeme sadece Cumhuriyet savcısının iddialarını göz önünde bulundurmaktadır. Bu husus çelişmeli yargılama ilkesine aykırılık oluşturmaktadır. Değerlendirme sonucuna savcının itiraz hakkı olmasına rağmen şüphelinin, mağdurun, müştekinin veya suçtan zarar görenin ise itiraz hakkı bulunmamaktadır. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne göre silahların eşitliği adil yargılanma hakkının sadece bir özelliği olmayıp ceza yargılamasının çelişmeli olması temel hakkını da içerir⁸⁷. Çelişmeli yargı ise hem savunma hem de iddia tarafının karşılıklı olarak dosyaya ilişkin bilgi alabilme ve görüş sunabilme hakkına sahip olmasını ifade eder. Adil yargılanma hakkının bir görünümü olan hukuki dinlenilme hakkı açısından değerlendirilme yapıldığında, iddianamenin hâkim denetiminden geçme aşamasında şüphelinin hâkim tarafından dinlenilme hakkının bulunmaması hukuki dinlenilme hakkını da ihlâl etmektedir⁸⁸.

7. UYGULAMAYA YÖNELİK DEĞERLENDİRME VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

İddianamenin iadesi kurumunun sorunları olmakla birlikte iyileştirilmesi mümkündür ve gereklidir. Doktrinde belirtildiği üzere kurum 5271 sayılı Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun en önemli değişikliklerinden biri olarak kabul edilmektedir⁸⁹. Kurum ve değerlendirme aşamasına ilişkin yapılacak düzeltmeler ile kovuşturmaların hızlı şekilde bitirilmesi ve etkin soruşturma yapılması oldukça kolaylaşmaktadır. Ancak yukarıda belirtildiği üzere uygulama aynı şekilde gelişmemiştir. Bu konuda bizce değişmesi veya eklenmesi gereken hususlar bulunmaktadır.

7.1. Yargıtay İçtihatları ve İddianamenin İadesi Kurumuna Yargıtay'ın Bakışı

İddianamenin iadesi kurumunun ceza muhakemesine girme amaçlarından birisi, soruşturma aşamasında mümkün mertebede delillerin toplanmasıdır. Bu

⁸⁷ Tanırkulu, Sezgin, "Adil Yargılanma Hakkı ve İddianamenin Kabulü-İadesi-Tebliğ", s. 106.

⁸⁸ Meraklı, Serkan, "İddianamenin İadesi Kurumunun Ceza Muhakemesi Kanunu Bakımından Değerlendirilmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 15, Özel Sayı, 2013, s. 1605.

⁸⁹ Öztürk, Bahri; Erdem, Mustafa R., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, s. 622.

amaçla kanun yürürlüğe girmeden yapılan eklemeye suçun sübutuna mutlak etki eden delillerin toplanmamış olması hali özellikle ayrı bir iade nedeni olarak kanunda yer almıştır. Kanun koyucu, uygulamada istenen başarının elde edilemediğini gördüğü için “mutlak” delil kavramını “doğrudan” şeklinde değiştirerek bu husustaki amacını hem daha açık hem daha güçlü şekilde ortaya koymuştur. Kanun koyucu amacını bu denli açık şekilde ortaya koymuşken Yargıtay’ın Cumhuriyet savcısının yeterli şüpheye kanaat getirmesine yeten delil ile kovuşturma aşamasına geçilmesine izin vermesi kanun maddesinin ve kanun koyucunun amacına aykırıdır⁹⁰.

Mevcut delillerin iddianamede olaylarla ilişkilendirmesi hususunda uygulamanın oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Yargıtay, her bir delilin hangi olaya işaret ettiğinin gösterilmesine gerek olmadığını, deliller ışığında olayın genel olarak açıklanmasının yeterli olduğunu ifade etmektedir. Bu husus iddianamenin hukuki içeriğini zayıflatmakta, adli kolluktan gelen bilgilerin kozmetik düzeltmeler ile aynen mahkemeye nakli sonucunu doğurmaktadır. Bu halde savcının yeterli şüpheye nasıl ulaştığı ortaya konulmamakta, eski uygulamanın devamının önü açılmaktadır.

Öte yandan normal şartlar altında Cumhuriyet savcısının, soruşturma sonunda takipsizlik kararı verebilecekken kamuoyu ya da teftiş baskısının tesiriyle iddianame düzenlemesi ve mahkemenin de aynı sebeplere dayanarak iddianameyi kabul etmesi masumiyet karinesinin ve lekelenmeme hakkının ihlâlidir. Bu şekilde oluşturulan iddianamelere karşı Yargıtay’ın yaklaşımı da oldukça tartışmalıdır. Örneğin; şüphelinin ifadesinin alınmaması/alınmaması⁹¹, şüphelinin nüfus kaydının alınmaması⁹², şüphelinin adli sicil kaydının alınmaması⁹³, şüpheli ya da mağdurun resmi görev yazısının aldırılmaması⁹⁴, keşif yapılmaması⁹⁵ veya etkin pişmanlık araştırmasının yapılmaması⁹⁶ gibi halleri iddianamenin iadesi nedeni olarak görmeyen pek çok Yargıtay içtihadı mevcuttur. Ancak daha yakın tarihli bazı içtihatlarında kişilerin lekelenmeme hakkı, eksik soruşturma ve tek celsede soruşma presipleri ışığında “*suçun sübutuna etki edeceği mutlak sayılan bir delil toplanmadan düzenlenen iddianamenin iade edilmesi gerektiğini, somut olayda, Cumhuriyet savcısının hırsızlık suçuna konu malın kime ait olduğunu araştırmadan, suçta konu malın nereden ve ne şekilde alındığını belirlemeden düzenlediği iddianamenin*”

⁹⁰ Sorun hakkında 6.1.1 ve 6.2.1 numaralı başlıklara tekrar bkz.

⁹¹ Yargıtay, 1. C.D., E. 2007/985, K. 2007/287, T. 09.02.2007.

⁹² Yargıtay, 2. C.D., E. 2006/4907, K. 2006/12064, T. 14.06.2006.

⁹³ Yargıtay, 6. C.D., E. 2005/16219, K. 2005/12658, T. 27.12.2005.

⁹⁴ Yargıtay, 4. C.D., E. 2008/11258, K. 2008/18473, T. 14.10.2008.

⁹⁵ Yargıtay, 3. C.D., E. 2006/5835, K. 2006/4982, T. 01.06.2006.

⁹⁶ Yargıtay, 6. C.D., E. 2005/16219, K. 2005/12658, T. 27.12.2005.

ıadesinin gerektiğine hükmetmiştir.⁹⁷ Benzer şekilde bir başka kararında “... soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcılarının mâkul sürede bütün delilleri toplamaları, sadece mahkûmiyetle sonuçlanacağını değerlendirdikleri hususları dava konusu yapmaları, beraatle sonuçlanacağını değerlendirdikleri eylemleri dava konusu yapmamaları, yâni bir nev’i filtre görevi yapmaları gerekir. ” demek suretiyle iddianamenin suçun sübutuna imkan verecek deliller toplanmadan düzenlenmesini bir iade nedeni olarak değerlendirmiştir.⁹⁸

Yargıtay, kanun koyucunun uygulamada yaşanan tartışmalar sonucunda mahkemenin değerlendirmesinin yeterli şüpheyi kapsadığını ortaya koyan ve madde metnini “170. maddeye aykırı” olma şeklinde değiştiren iradesini göz ardı ederek yeterli şüphenin denetimini kapsam dışında bırakmaktadır. Yeterli şüphenin takdirinin Cumhuriyet savcısına ait olduğunu kabul eden Yargıtay, esasa yönelik değerlendirme yapılmasına ilişkin eleştirilerden bağımsız olarak yeterli şüpheye ilişkin mahkemenin denetleme yetkisini kabul etmemektedir. Bu görüş hukuki temele sahip olsa da yukarıda belirtilen uygulamalarla birleştiğinde kurumu uygulanamaz hale getirmektedir.

Sonuç olarak iddianamenin iadesi kurumu, delillerin toplanması, etkin soruşturma yürütülmesi ve yeterli şüpheye ulaşan soruşturmalar ile kovuşturmaya geçilmesi (filtreleme) hususunda bazı eleştirilebilecek kısımları bulunmasına rağmen kanun koyucunun iradesiyle yürürlüğe konmuşken, kendisine zıt olan Yargıtay’ın iradesiyle bypass edilmektedir. Özellikle Yargı Reformu adı altında yapılan 7188 sayılı değişiklikle soruşturma aşamasında delillerin toplanması hususunda suçun oluşumuna doğrudan etki edecek deliller şeklinde kapsamın genişletilmesi Yargıtay açısından fırsat olarak değerlendirilmeli ve kanun koyucunun iradesi uygulamaya taşınmalıdır.

7.2. İddianamenin Değerlendirilmesi Aşamasında Çelişmeli Yargı İlkesinin Tahsisi

Sorunlar kısmında değinildiği üzere, iddianamenin değerlendirmesi aşamasında şüphelinin savcının beyanlarının karşısında söz hakkı bulunmamaktadır⁹⁹. Bu hususa paralel olarak mahkemenin kararına karşı savcının itiraz etme hakkı bulunmakla birlikte, şüphelinin, mağdurun, müştekinin veya suçtan zarar görenin itiraz hakkı bulunmamaktadır. Savcının şüphelinin hem lehine hem aleyhine delilleri toplaması gerekmele birlikte, mahkeme kendisi kovuşturma aşamasına geçmeden delil araştıramadığından denetim, soruşturma dosyasında var olan deliller üzerinden gerçekleşmektedir. Bu sebeple mahkemenin iddianamenin değerlendirmesi aşamasında re’sen,

⁹⁷ Yargıtay, 11. C.D., E. 2011/17629, K. 2011/6976, T. 30.11.2011.

⁹⁸ Yargıtay, 13. C.D., E. 2011/27923, K. 2012/2008, T. 02.02.2012.

⁹⁹ Sorun hakkında 6.2.2 numaralı başlığa tekrar bkz.

mağdurun, suçtan zarar görenin veya şüphelinin talebiyle delil araştırılmasını isteyebilmesi mümkün olmalıdır.

Şüpheli, silahların eşitliği ilkesi gereğince, şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteme ve lehine olan hususları ileri sürme hakkına sahiptir (CMK 147/7). Ancak savcı iddianamede sadece delilleri göstermekle kalmayıp hukuki bir mülahaza beyan etmekte, delilleri olayla ilişkilendirerek şüphesini ortaya koymaktadır. Bu mülahazaya karşı olarak şüphelinin veya diğer tarafların görüşlerini öne sürmesi ve fikirlerin çarpışması muhakeme ilkesi iken şüphelinin veya diğer tarafların bu aşamada görüş belirtme hakkı bulunmamaktadır.

Sonuç olarak adil bir şekilde yargılama için şüpheli veya diğer tarafların, soruşturma dosyasına girmemiş olan delillerin araştırılmasını mahkemeden talep edebilmeli veya mahkeme re'sen delil soruşturulmasını isteyebilmelidir. Ayrıca savcının iddianamenin sonucunda ortaya koyduğu hukuki mülahazaya karşı şüphelinin veya diğer tarafların cevap hakkı tanınmalıdır. Bu eksikliklerin giderilmesi için iddianamenin değerlendirilmesi aşamasına şüphelinin veya diğer tarafların katılımının sağlanması gereklidir. Örnek olarak alınabilecek Alman ceza muhakemesi uygulamasında, iddianame hazırlanmakla birlikte mahkeme tarafından şüpheliye gönderilmekte ve iddianameye ilişkin itirazları ve soruşturmanın genişletilmesi talepleri alınmaktadır. Kanımızca da benzer uygulamanın Türk ceza muhakemesine dâhil edilmesi ile iddianamenin kabulünün tarafların da katıldığı duruşmalı bir ara muhakemede değerlendirilmesine yönelik bir yöntem benimsenmelidir.

7.3. Mahkemenin Dosyanın Esası Hakkında Değerlendirme Yapması

Mahkemenin yeterli şüpheye ve suçun sübutuna ilişkin delilleri tespiti iddianamenin değerlendirilmesi aşamasında gerçekleştiğinde ihsas-ı rey gündeme gelmektedir¹⁰⁰. Bu aşamada riskin önüne geçmek adına bir takım fikir veya uygulamalar ortaya çıkmıştır. Yargıtay, kararlarında yeterli şüphenin incelenmesinin kurumun kapsamında olmadığını belirtmiş; doktrin ise kurumun yalnızca dosyadaki delillerle olayların ilişkilendirilmesi yapıldığında yeterli şüpheye kanaat getirilmesinin mümkün olup olmayacağı ile sınırlı olduğunu ortaya konmuştur. Ayrıca karşılaştırmalı hukuk bakımından, Alman hukukunda iddianameyi değerlendirmeye esas mahkemesinin görevli olmasına ilişkin olarak ara muhakeme için ayrı bir mahkeme kurulması fikri¹⁰¹ öne sürülmüştür.

7.4. Sorunlar ve Eleştiriler Işığında Bir Çözüm Önerisi

Mevcut iddianamenin değerlendirilmesi sürecinin kapsamının genişletilmesi gerekmektedir. Burada çelişmeli yargı ilkesinin tahsisi ile muhakeme

¹⁰⁰ 6.1.1 numaralı başlığa bkz.

¹⁰¹ Roxin/Schünemann, *Strafverfahrensrecht*, s. 39, Rn. 2.

süjelerinin kendi çıkarlarını koruması denetime katılımının sağlanmasıyla kolektif çaba sonucunda mahkemenin önüne kovuşturulmaya hazır yeterli bir soruşturma dosyası getirilmesi temin edilmiş olacaktır. Şüpheli veya taraflar, lehine olan delillerin toplanmamış olması, elindeki olaya ilişkin bulguların dosyaya eklenmemesi, soruşturmanın yeterli olmaması gibi hususları öne sürerek iddianamenin değerlendirilmesi aşamasında muhakemenin daha nitelikli hâle gelmesine ve soruşturmayı yürüten savcılarının daha titiz olmasına katkı sunabilir.

Geçmiş Türk ve mehzaz ceza usul hukukunda bulunan ve sanığa iddianameye ilişkin hususlarda itiraz etme hakkı tanıyan düzenlemeler bu hususta dayanak olmalıdır. Suç şüphesine ilişkin nitelikli karar verecek kişi sayısında ve olayın aydınlatılmasında yıllar ilerledikçe görülen artış dolayısıyla ilk soruşturma aşaması çoğu ülkenin mevzuatından kaldırılmış olsa da mehzaz hukukta görülebileceği üzere, sanığın bu husustaki hakları korunmuştur. Bu alanda Türk hukukunda bulunan eksikliğin, şüpheliye ve diğer ilgililere iddianamenin değerlendirilmesi aşamasında itirazlarını öne sürme hakkı tanınmasıyla giderilmesi gerekmektedir. Ayrıca bu aşamada savcılık makamına da iddianamesini geri çekme yetkisi tanınmalıdır. Zira tüm tarafların katılımı ve gelecek itirazlar savcılık makamının da olayı değerlendirmesinde değişikliklere neden olabilecektir.

Muhakeme süjelerinin iddianamenin değerlendirme aşamasında kolektif katkıda bulunmasıyla iddianamenin değerlendirilmesi aşamasının, iddianameye ve soruşturmaya ilişkin itirazların incelenmesi açısından ön duruşmaya benzer bir kurum hale getirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Mevcut hukuki düzenlemeler ele alındığında esas mahkemesinin önerdiğimiz ön inceleme aşamasında karar merci olmasını, davasız muhakeme olmaz ilkesinin yanında ihsas-ı rey ihtimalini oldukça artırması nedeniyle uygun bulmamaktayız. Bu husustaki ilk önerimiz, CMK'da öngörülen itiraz usulüne benzer şekilde iddianameye ilişkin itirazların numara olarak esas mahkemesini izleyen mahkeme tarafından görülmesi, tek mahkemenin bulunduğu yerde ise aynı bölgede ağır ceza mahkemesi varsa ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki mahkeme, ağır ceza mahkemesi yok ise en yakın yerdeki derece ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki ilgili mahkeme tarafından görülmesidir.

Alternatif olarak mevcut muhakememizde tutuklama kararlarına ilişkin olarak kuvvetli şüphe incelemesi yapan sulh ceza hâkimlikleri soruşturma dosyasında şüphe incelemesi yapmaktadır. Bu alanda tecrübeli olan derece mahkemelerinin bu alandaki iddianameleri değerlendirmesinin mümkün ve daha uygun olabileceğini düşünmekteyiz. Ancak iddianamenin değerlendirilmesi aşamasının, tarafların itirazlarını öne sürebileceği, soruşturmaların re'sen genişleyebileceği bir hal alması, yukarıda değindiğimiz şekliyle kurumun artık bir ön inceleme özelliği taşıması halinde aynı ağır

ceza bölgesindeki mahkemenin soruşturma işlemlerini incelemesi yönteminin sulh ceza hâkimliklerine olan ihtiyacı ortadan kaldıracak bir alternatif olabileceği böyle bir tercih yapılması halinde sulh ceza mahkemelerinin yeniden kurulmasının uygun olacağı kanaatindeyiz. Bunun doğal sonucu olarak Asliye Ceza Mahkemelerinin yükünün de hafiflemiş olacağını düşünüyoruz. Sulh ceza hâkimliklerinin kaldırılmasıyla birlikte soruşturma işlemleri görevli ve yetkili olay mahkemeleri tarafından yürütülebilecek, kovuşturmaya geçilmesi kararıyla birlikte aynı bölgedeki mahkemeye devredilerek hem ihsas-ı reyin önüne geçilmiş olunacak, hem de iddianamenin değerlendirilmesi aşamasında tarafların tüm hak ve talepleri dinlenerek etkin bir soruşturmanın yürütülmesi sağlanacaktır¹⁰².

SONUÇ

Türk ceza muhakemesinde yetersiz şekilde düzenlenmiş iddianameler sürekli tartışma konusu olmuştur. Uygulamada soruşturma evresinde delillerin yeterli seviyede toplanamaması, yeterli şüphenin derecesinin düşürülmesi ile iddianame tanzim edilmesi, iddianamede bulunması gerekli unsurlara yer verilmemesi gibi nedenlerle soruşturmanın tamamlanması, etkin soruşturma yapılamamasına, kovuşturma evresinin uzamasına ve adaletin geç tesis edilmesine, kişinin lekelenmeme hakkının ihlaline yol açmaktadır. Bu konulardaki rahatsızlıkları gidermek amacıyla kanun koyucu 5271 sayılı Ceza Muhakemeleri Kanunu ile birlikte iddianamenin iadesi kurumunu ceza muhakemesine kazandırmıştır. Böylece yetersiz iddianameler filtrelenecek, eksik iddianameler ile kovuşturmaya geçilmesi önlenecek ve kovuşturmanın mümkünse tek celsede bitmesi için elde edilmesi mümkün olan tüm deliller kovuşturmadan önce toplanacaktır.

İddianame hazırlandıktan sonra yönelmiş olduğu esas mahkemesi tarafından değerlendirilecek, kanunun iadesinin öngörüldüğü hallerde iddianame iade edilecektir. Ancak değerlendirme aşamasına şüphelinin veya ilgililerin katılımı veya karara itiraz hakkı bulunmamaktadır. Bu husus çelişmeli yargı ilkesine aykırılık teşkil etmektedir. Tüm taraflar soruşturmanın genişletilmesini talep edebilmeli ve soruşturma hakkında görüşlerini ileri sürebilmelidir.

İddianamenin iadesi kurumu farklı zamanlarda değişikliklere uğramıştır. Özellikle delillerin soruşturma aşamasında toplanması, mahkemelerin delileri toplamakla zaman kaybetmemesi ve kovuşturmanın mümkünse tek celsede

¹⁰² Mahkemenin karşılaştığı olayla ilgili olarak pratik bilgiye sahip olması öngördüğümüz Türk yargı sistemi açısından oldukça önem taşımaktadır. Teorik ve pratik bilgi, eğitim yıllarından mahkemelerdeki görev aldıkları dönemler ve sonrasına kadar kariyerlerinin her aşamasında, uygun şekillerde hakimlerin kariyer planlarının bir parçası olmalıdır. Bu hususta ortaya koyduğumuz görüşler için bkz. Arıtürk, Ramazan, Fakültenin Adliye Yargının Yeniden Yapılandırılması, s. 197 vd.

bitirilmesi için kanun koyucu suçun sübutuna ilişkin mutlak delillerin toplanmış olmamasını ayrıca iddianamenin iadesi sebebi olarak eklemiştir. Uygulamada hala delillerin toplanması konusunda sorun yaşanması üzerine kapsamı genişletmek açısından hüküm suçun sübutuna doğrudan etki eden delillerin toplanması şeklinde değiştirilmiştir. Söz konusu hüküm, doktrinde mahkemeyi esasa ilişkin değerlendirme yapmaya zorlaması nedeniyle eleştirilmektedir. Yargıtay ise kanun koyucunun amacına zıt bir yorumla, geçmiş uygulamaların devam etmesine yol açan kararlar vermektedir.

Benzer endişeler yeterli şüphenin tespiti için de dile getirilmiştir. Burada ise oldukça farklı görüşler ortaya konmuş olsa bile yeterli şüpheye takdir yetkisinin savcıya ait olduğu, mahkemenin kendisinin yeterli şüpheyi tespit etmesinin uygun olmadığı her görüşün ortak noktasıdır. Bu sebeple esasa ilişkin değerlendirme yapmayacak bir mahkemenin iddianameyi değerlendirmesi tarafsızlık ve temel insan hakları bağlamında daha uygun gözükmemektedir.

İddianame yerine geçen belgelerle davaların açılması ve bu belgelerle mahkemelerin kovuşturma yapmasının da yasal dayanaktan yoksun olduğu düşünülmektedir. Uygulamadaki bu durum Cumhuriyet savcılarının görevinin idari kurullara devredilmesi anlamına gelmektedir. Bir diğer taraftan halen uygulamada görülen idare kurulu kararlarının “iddianame yerine geçen belgeler” den sayılmaya devam edilmesinin Anayasa’nın 10. maddesinde yer alan Kanun Önünde Eşitlik ilkesinin ihlali anlamına geleceği ve CMK 174. Madde de düzenlenen iddianamenin iadesine ilişkin düzenleme ile de çelişik bir durum yaratacaktır. Bu bağlamda CMK’nun ikinci kısmında düzenlenen “Kamu Davasının Açılması” bölümünde ki 170. ve devamı ve CMK 225. Madde ile çelişkiye düşülerek “davasız yargılama olmaz” ilkesine aykırı yargılamalar yapıldığı düşünülmektedir.

İddianamenin değerlendirilmesi, ülkemizdeki uygulamasıyla sorunlar taşımakla birlikte çalışmamızda sunduğumuz haliyle daha verimli hale gelebilir. İsnat edilen suçla ilgili olarak önüne gelen davalar ile bilgi sahibi olan bir mahkemenin iddianamenin değerlendirilmesini daha etkin şekilde sağlayabileceğini düşünerek, değerlendirmenin birinci derece mahkemelerinden birisinde yapılmasını ancak ihsas-ı rey ihtimalini göz önünde bulundurarak iddianamenin ağır ceza bölgesindeki başka bir derece mahkemesine gönderilmesi gerektiğini düşünüyoruz. İddianamenin değerlendirilmesi aşamasının genişlemesiyle kazanacağı önem neticesinde soruşturma aşamasından itibaren ilk derece mahkemelerini sürece dâhil etmek için sulh ceza hâkimliklerinin yerine derece mahkemelerine eklenecek güç ile kovuşturma sürecinin büyük ölçüde mahkemeler tarafından yürütülmesinin daha uygun olacağını düşünüyoruz.

İddianamenin iadesi kurumu sorunları olmasıyla birlikte etkin kullanılabilmesi halinde amacına pekâlâ hizmet edebilecek bir kurumdur.

Bu nedenle sorunların ortaya konması ve çözüm önerilerinin getirilmesi önemlidir. Ancak bu konuda tüm tarafların ortak çaba göstermesi zorunludur. Yeterli sayıda ve nitelikli personel olmaması, sınırlı kaynak ile en verimli sonuca ulaşılması için fazladan çabayı zorunlu kılmaktadır. Şu zamana kadar gelen uygulamadan rahatsız olunmakta ise de her bir süjenin daha fazla çaba göstermesi ile sorun aşılabilecektir. Zira bu şekilde bir çabanın sonunda nitelikli şekilde tamamlanmış soruşturmalar neticesinde mümkün olduğunca çabuk sonlanan davalar vardır ki, bu muhakeme tarafların işini sadece ve sadece kolaylaştıracaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Arıtürk, Ramazan, *Fakülteden Adliye Yargının Yeniden Yapılanması*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2021.

Artuk, Mehmet E.; Gökçen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 15. bs., Ankara, Adalet Yayınevi, 2021.

Centel, Nur; Zafer, Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 19. bs., İstanbul, Beta Basım Yayım, Ekim 2020.

Claus Roxin, Bernd, Schünemann, *Strafverfahrensrecht: Ein Studienbuch*, 2017.

Keyman, Selahattin, *Ceza Muhakemesinde Savcılık*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1970.

Klaus Volk, Armin Engländer, *Grundkurs StPO*, 2018.

Özbek, Veli Ö.; Kanbur, M. Nihat; Doğan, Koray; Bacaksız, Pınar; Tepe, İlker, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 2. bs, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2011.

Öztürk, Bahri; Erdem, Mustafa R., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 14. bs. Ankara, Seçkin Yayıncılık, Ekim 2020.

Ünver, Yener; Hakeri, Hakan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 14. bs., Ankara, Adalet Yayınevi, 2018.

Yenisey, Feridun; Nuhoğlu, Ayşe, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 8. bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2020.

Makaleler

Artuk, Mehmet E.; Yenidünya, Caner, “Batı ve Türk Hukuklarında Savcılığın Dünü ve Bugünü Üzerine Bir İnceleme”, *İstanbul Barosu Dergisi*, C. 76, S. 1, Mart 2002.

Aydın, Murat, “İddianamenin Unsurları ve İadesi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 1, 2006.

Elmas, Birsen, “Yargıtay Kararları Işığında İddianamenin İadesi”, *TAAD*, Y. 7, S. 28, 2016.

Feyzioğlu, Metin, “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, *TBB Dergisi*, S. 62, 2006.

Feyzioğlu, Metin, “Ceza Muhakemesi Kanununa Göre İddianamenin Hazırlanmasına ve Kabulüne İlişkin Bazı Düşünceler”, *Ceza Hukuku Dergisi*, Y.1, S. 1, Ekim 2006.

Karakurt, Ahu, “Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda İddianamenin İadesi”, *TBB Dergisi*, S. 82, 2009

Meraklı, Serkan, “İddianamenin İadesi Kurumunun Ceza Muhakemesi Kanunu Bakımından Değerlendirilmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 15, Özel Sayı, 2013.

Tanrıkulu, Sezgin, “Adil Yargılanma Hakkı ve İddianamenin Kabulü-İadesi-Tebliğ”, *TBB Dergisi*, S. 64, 2006.

Yücel, Mustafa T., “Hukukun Sosyal Teorisi”, *TBB Dergisi*, S. 52, 2004.

Tezler

Baykal, Mine G., “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Kamu Davasının Açılması, İddianamenin Unsurları ve İadesi”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2010.

Şirin, Alparslan, “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda İddianamenin İadesi Kurumu”, İstanbul, *Yüksek Lisans Tezi*, 2016.

Diğer Kaynaklar

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarından Alıntılar (Türkçe Çeviri), İnsan Hakları Genel Direktörü Avrupa Konseyi Yayını, Nisan, 2005.

<http://www.turkhukuk sitesi.com/serh.php?did=1653> (E.T. 27.08.2021).

PD Dr. Frank Zimmermann, Strafrecht 4, Goethe- Universität Frankfurt, Sommersemester 2019.

TBMM, “1412 Sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu”, 1/676, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c016/tbmm17016101ss0312.pdf> (E.T. 14.05.2021).

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (E.T. 06.04.2021).